

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં

આર/ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નંબર ૧૨૩૯/૨૦૦૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તી સુશ્રી એસ.વી. પિંટો

સહી/ –

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર: હા

અમૃતલાલ કુંવરજી મહેતા અને અન્ય

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા નં. ૨, ૩ વતી શ્રી શિવાંગ એમ શાહ(૫૯૧૬),
અપીલકર્તા નં. ૧ વતી શ્રી વિશાલ કે આનંદજીવાલા(૭૭૯૮)
સામાવાળા નં. ૧ વતી એ.પી.પી. શ્રી આદિત્ય જાડેજા

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી એસ.વી. પિંટો

તારીખ: ૧૧/૦૨/૨૦૨૬

મૌખિક ચુકાદો

૧. આ અપીલ અપીલકર્તા – મૂળ આરોપી નં. ૧, ૨ અને ૩ દ્વારા કોડ
ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસીજર, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૭૪ હેઠળ વિનસારીના વિદ્વાન
સ્પેશિયલ જજ, જથા ફાસ્ટ ટ્રેક કોર્ટ (જેને હવે પછી "વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ" તરીકે
ઉલ્લેખિત કરવામાં આવશે) દ્વારા સ્પેશિયલ (કરપ્શન) કેસ નં. ૪/૨૦૦૩ માં
તારીખ ૦૬.૦૫.૨૦૦૫ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ દોષસિદ્ધિના ચુકાદા
અને હુકમ સામે દાખલ કરવામાં આવી છે, જેના દ્વારા વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે
અપીલકર્તાઓને પ્રિવેન્શન ઓફ કરપ્શન એક્ટ, ૧૯૮૮ (જેને હવે પછી ટૂંકમાં
"પીસી એક્ટ" તરીકે ઉલ્લેખિત કરવામાં આવશે) ની કલમ ૭, ૧૩(૧)(ડી)
સાથે વાંચતા કલમ ૧૩(૨) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવ્યા છે.
અપીલકર્તાઓને પીસી એક્ટની કલમ ૭ હેઠળના ગુના માટે એક વર્ષની સખત
કેદ અને રૂ. ૨૦૦૦/- ના દંડ અને દંડ ન ભરે તો એક મહિનાની સાદી કેદ,

અને પીસી એક્ટની કલમ ૧૩(૧)(ડી) સાથે વાંચતા કલમ ૧૩(૨) હેઠળના ગુના માટે બે વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૩૦૦૦/- ના દંડ અને દંડ ન ભરે તો ત્રણ મહિનાની સાદી કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી.

૧.૧ સરળતા, સ્પષ્ટતા અને સંક્ષિપ્તતા માટે અપીલકર્તાઓને હવે પછી મૂળ કેસમાં તેમના હોદ્દા મુજબ "આરોપી" તરીકે ઉલ્લેખિત કરવામાં આવશે.

૨. કેસના રેકૉર્ડ પરથી ઉદ્ભવતી ટૂંકી હકીકતો નીચે મુજબ છે:

૨.૧ આરોપી નં. ૧ સર્કલ ઓફિસર તરીકે અને આરોપી નં. ૨ ગણદેવી મામલતદાર કચેરીમાં કલાર્ક તરીકે ફરજ બજાવતા હતા અને જાહેર સેવક હતા. ફરીયાદી - સુરેશભાઈ ઈશ્વરભાઈ ઓડ - રહેવાસી ઓડનગર, બીલીમોરા, તાલુકો ગણદેવી, જિલ્લો નવસારી, નદીના પટમાંથી રેતી એકઠી કરવાનો વ્યવસાય કરતા હતા અને તેમણે નવસારી જિલ્લા સહાયક ભૂસ્તરશાસ્ત્રીની કચેરી, વલસાડ ખાતે તાલુકા ગણદેવીના મોરલી ગામે આવેલી અંબિકા નદીના પટમાં પ્લોટ નં. ૮૩૬ અને ૮૩૭ માંથી રેતી એકઠી કરવાની લીઝ માટે અરજી કરી હતી. સંબંધિત કચેરીએ તમામ જરૂરી કાગળોની ચકાસણી કરી "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" માટે કાગળો સર્કલ ઓફિસર, ગણદેવીને મોકલી આપ્યા હતા. ઓક્ટોબર ૨૦૦૨ માં, ફરીયાદીએ આરોપી નં. ૧ ને લીઝ માટે "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" ઝડપથી આપવા વિનંતી કરી હતી. મહેન્દ્રભાઈ મંગળભાઈ અને

મનોજ મંગળભાઈ – ફરીયાદીના ભાઈઓએ પણ આ જ રીતે લીઝ માટે અરજી કરી હતી અને તેમણે પણ આરોપી નં. ૧ ને જરૂરી "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" સંબંધિત ભૂસ્તરશાસ્ત્રીની કચેરીને મોકલવા વિનંતી કરી હતી. આરોપી નં. ૨ એ ત્રણેય અરજીઓ માટે પ્રત્યેકના રૂ. ૧૫૦૦/- ની માંગણી કરી હતી અને બંને આરોપીઓએ કુલ રૂ. ૪૫૦૦/- ની માંગણી કરતા જણાવ્યું હતું કે તમામ અરજીઓ એકસાથે આગળ વધારવામાં આવશે અને જો ફરીયાદી "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" મેળવવા માંગતા હોય તો તેમણે ગેરકાયદેસર લાંચ તરીકે રૂ. ૪૫૦૦/- ચૂકવવા પડશે. ત્યારબાદ, ફરીયાદી અને તેમના બે ભાઈઓ ફરી એકવાર આરોપી નં. ૧ ને મળ્યા અને તે સમયે માંગણી વધીને રૂ. ૫૩૦૦/- થઈ ગઈ, જેમાંથી રૂ. ૨૦૦૦/- આરોપી નં. ૧ માટે, રૂ. ૩૦૦૦/- આરોપી નં. ૨ માટે અને રૂ. ૩૦૦/- આરોપી નં. ૩ માટે હતા. ફરીયાદી ગેરકાયદેસર લાંચની રકમ ચૂકવવા માંગતા ન હતા અને તેઓ એસીબી પોલીસ સ્ટેશન, વલસાડ ગયા અને ફરીયાદીની ફરીયાદ નોંધવામાં આવી.

૨.૨ છટકુ ગોઠવનાર અધીકારીએ પંચ સાક્ષીઓને બોલાવ્યા અને સરકારી ફંડમાંથી રૂ. ૫૩૦૦/- ની રકમ લીધી જેમાં રૂ. ૫૦૦/- ના દરની ૪ કરન્સી નોટો અને રૂ. ૧૦૦/- ના દરની ૩૩ કરન્સી નોટો સામેલ હતી. પંચ સાક્ષીઓને બોલાવવામાં આવ્યા અને છટકુ ગોઠવનાર અધીકારીની સૂચના મુજબ, જરૂરી ઓળખ પરિચય બાદ, એએસઆઈ – બાબુભાઈને ફિનોલ્ફથેલિન

પાવડર અને સોડિયમ કાર્બોનેટના દ્રાવણનું પ્રદર્શન કરવા સૂચના આપવામાં આવી અને તેમણે પ્રદર્શન પૂર્ણ થયા બાદ ફરીયાદી અને પંચ સાક્ષીઓને ફિનોલ્ફથેલિન પાવડર અને સોડિયમ કાર્બોનેટના દ્રાવણના ગુણધર્મો સમજાવ્યા. તમામ કરન્સી નોટો પર ફિનોલ્ફથેલિન પાવડર ચોપડીને વાળીને ફરીયાદીના શર્ટના ખિસ્સામાં મૂકવામાં આવી. જરૂરી સૂચનાઓ આપવામાં આવી અને પંચનામું ભાગ-૧ દોરવામાં આવ્યું અને સંબંધિત તમામની સહીઓ લેવામાં આવી. નક્કી થયા મુજબ, ફરીયાદી, પંચ સાક્ષીઓ અને રેડિંગ પાર્ટીના સભ્યો સરકારી વાહનમાં વલસાડથી નેશનલ હાઇવે રોડ નં. ૮, ચીખલી, અલીપોર થઈ ગણદેવી પહોંચ્યા અને બપોરે ૧૨.૩૦ વાગ્યાની આસપાસ હરિ ટોફીઝ આવ્યા. ફરીયાદી અને પંચ નં. ૧ વાહનમાંથી ઉતરીને ચાલીને મામલતદાર કચેરી, ગણદેવી ગયા અને રેડિંગ પાર્ટીના અન્ય સભ્યો અને પંચ નં. ૨ તેમની પાછળ ગયા અને આસપાસ વિખરાયેલા ઉભા રહ્યા. ફરીયાદીએ જઈને આરોપી નં. ૨ ને મળ્યા અને તેમને કહ્યું કે તેઓ તેમની માંગણી મુજબની રકમ લાવ્યા છે જેથી કામ પૂરું થાય અને આરોપી નં. ૧ ને આપવાની રકમ પણ લાવ્યા છે તેમ કહ્યું; જેના પર આરોપી નં. ૨ એ ફરીયાદીને સામેની બાજુ આવેલી ઓફિસમાં જઈ આરોપી નં. ૧ અને આરોપી નં. ૩ ને મળવા અને ત્યારબાદ તેમની પાસે પરત આવવા કહ્યું. ફરીયાદી અને પંચ નં. ૧ આરોપી નં. ૧ ની ઓફિસે ગયા અને ફરીયાદીએ આરોપી નં. ૧ ને કહ્યું કે તેઓ લીઝ માટેના "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" ના કામ માટે આવ્યા છે, જેના પર આરોપી નં. ૧ એ પોતાના માટે રૂ. ૨૦૦૦/-

અને આરોપી નં. ૩ માટે રૂ. ૩૦૦/- ની માંગણી કરી અને ત્યારબાદ આરોપી નં. ૨ ને મળવા કહ્યું. ફરીયાદીએ પાવડરવાળી કરન્સી નોટો કાઢીને રૂ. ૨૦૦૦/- ગણ્યા અને આરોપી નં. ૧ ને આપ્યા, જેમણે પોતાના જમણા હાથે તે સ્વીકાર્યા, ડાબા હાથે નોટો વાળીને ગણી અને જમણા હાથે પોતાના પેન્ટના જમણા ખિસ્સામાં મૂકી દીધી અને ફરીયાદીને આરોપી નં. ૩ ને રૂ. ૩૦૦/- આપવા કહ્યું. ફરીયાદીએ જમણા હાથે આરોપી નં. ૩ ને રૂ. ૩૦૦/- આપ્યા, જેમણે પોતાના જમણા હાથે તે સ્વીકાર્યા, બંને હાથે ગણ્યા અને પોતાના ડાબા પેન્ટના ખિસ્સામાં મૂક્યા. ફરીયાદીએ બાકીની રકમ પોતાના શર્ટના ખિસ્સામાં મૂકી અને તેઓ આરોપી નં. ૨ ને મળવા ગયા જેમણે રૂ. ૩૦૦૦/- ની રકમ માંગી. ફરીયાદીએ પાવડરવાળી કરન્સી નોટો આરોપી નં. ૨ ને આપી, જેમણે પોતાના જમણા હાથે સ્વીકારી, ડાબા હાથે વાળેલી નોટો ખોલી, જમણા હાથે ગણી અને નોટો જમણા હાતમાં રાખીને ફરીયાદીને કહ્યું કે "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" આપી દેવાયું છે અને તે અરજી સાથે વલસાડ ભૂસ્તરશાસ્ત્રીની કચેરીએ પહોંચી જશે અને તેઓ વલસાડ કચેરીમાંથી જરૂરી પરવાનગી મેળવી શકે છે. ફરીયાદી બહાર આવ્યા અને પૂર્વ-નિરધારિત ઈશારો કર્યો, જેથી રેડિંગ પાર્ટીના સભ્યો આવ્યા અને સીડી ચડીને આરોપી નં. ૨ ની ઓફિસે ગયા અને ત્યારબાદ આરોપી નં. ૧ ની ઓફિસે ગયા જ્યાં ત્રણેય આરોપીઓ ઝડપાઈ ગયા. જરૂરી પ્રક્રિયા બાદ, તમામ આરોપીઓ પાસેથી પાવડરવાળી કરન્સી નોટો રિકવર કરવામાં આવી અને પંચનામું ભાગ-૨ દોરવામાં આવ્યું તથા તમામ સંબંધિતોની

સહીઓ લેવામાં આવી અને વલસાડ એસીબી પોલીસ સ્ટેશન સી.આર. નં. ૩/૨૦૦૩ થી પીસી એક્ટની કલમ ૭, ૧૨, ૧૩(૧)(ડી) અને ૧૩(૨) હેઠળ ફરીયાદ નોંધવામાં આવી.

૨.૩ તપાસ અમલદારે સંબંધિત સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યા, જરૂરી દસ્તાવેજો જપ્ત કર્યા અને તપાસ પૂર્ણ થયા બાદ, સેશન્સ કોર્ટ, નવસારી સમક્ષ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી અને કેસ સ્પેશિયલ (કરપ્શન) કેસ નં. ૪/૨૦૦૩ તરીકે નોંધાયો.

૨.૪ આરોપીઓને વિધિવત સમન્સ બજાવવામાં આવ્યા અને આરોપીઓ વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થયા. સીઆરપીસીની કલમ ૨૦૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ આરોપીઓને પોલીસ પેપર્સની તમામ નકલો પૂરી પાડવામાં આવી છે કે કેમ તેની ચકાસણી કરવામાં આવી. આરોપીઓ સામે આંક ૩ થી ચાર્જ ફ્રેમ કરવામાં આવ્યો અને આંક ૪, ૫ અને ૬ પર આરોપીઓના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા, જેમાં આરોપીઓએ ચાર્જના વિષયવસ્તુનો ઇનકાર કર્યો અને ફરીયાદપક્ષના તમામ પુરાવા રેકૉર્ડ પર લેવામાં આવ્યા.

૨.૫ ફરીયાદપક્ષે તેમના કેસના સમર્થનમાં ૫ સાક્ષીઓની તપાસ કરી અને ૧૯ દસ્તાવેજી પુરાવા રેકૉર્ડ પર રજૂ કર્યા. વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરે

કામગીરી પૂર્ણ કરવાનો પુરસિસ દાખલ કર્યા બાદ, કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસીજર, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીઓના વિશેષ નિવેદન નોંધવામાં આવ્યા. આરોપીઓએ પુરાવાનો ઇનકાર કર્યો, સાક્ષી બોક્સમાં જવાનો કે કોઈ પુરાવા રજૂ કરવાનો ઇનકાર કર્યો અને જણાવ્યું કે તેમની સામે ખોટો કેસ દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન એપીપી અને આરોપીના વિદ્વાન વકીલની દલીલો સાંભળ્યા બાદ, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે, આક્ષેપિત ચુકાદા અને હુકમ તારીખ ૦૬.૦૫.૨૦૦૫ દ્વારા, તમામ આરોપીઓને દોષિત ઠેરવ્યા અને પીસી એક્ટની કલમ ૭ હેઠળના ગુના માટે એક વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૨૦૦૦/- નો દંડ તથા દંડ ન ભરે તો એક મહિનાની સાદી કેદ, અને પીસી એક્ટની કલમ ૧૩(૧)(ડી) સાથે વાંચતા કલમ ૧૩(૨) હેઠળના ગુના માટે બે વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૩૦૦૦/- નો દંડ તથા દંડ ન ભરે તો ત્રણ મહિનાની સાદી કેદની સજા ફટકારી.

૩. દોષસિદ્ધિના આ ચુકાદા અને હુકમથી નારાજ અને અસંતોષ પામીને અપીલકર્તાઓ – મૂળ આરોપીઓએ મુખ્યત્વે એવું જણાવીને વર્તમાન અપીલ કરી છે કે દોષસિદ્ધિનો ચુકાદો અને હુકમ કાયદાકીય રીતે ભૂલભરેલો, પુરાવાના વજનની વિરુદ્ધ અને ફોજદારી ક્ષેત્રના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોથી પ્રતિકૂળ છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપી નં. ૩ ને દોષિત ઠેરવવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે કારણ કે સ્વીકાર્યપણે આરોપી નં. ૩ જાહેર સેવક નથી અને આરોપી નં. ૩ એક સામાન્ય હેલ્પર હતો, જે કોઈ કારણસર આરોપી નં. ૧ સાથે કામ કરતો હતો.

આરોપી નં. ૩ સરકારનો એડ-હોક ધોરણે નિમાયેલો અસ્થાયી કર્મચારી પણ ન હતો અને ફરીયાદપક્ષ એવા કેસ સાથે આવી શક્યો હોત કે આરોપી નં. ૩ એ ગુનામાં દુષ્પ્રેરણ કર્યું છે પરંતુ કાયદા અને હકીકતની ગંભીર ગેરસમજ હેઠળ વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપી નં. ૩ સામે પણ દોષસિદ્ધિનો ચુકાદો અને હુકમ પસાર કર્યો છે. જો પુરાવાનું ઝીણવટપૂર્વક નિરીક્ષણ કરવામાં આવે તો આરોપી નં. ૩ દ્વારા ફરીયાદી પાસે કોઈ માંગણી કરવામાં આવી હોય તેવો એક પણ પુરાવો નથી અને એ વાત સંપૂર્ણ સ્પષ્ટ છે કે આરોપી નં. ૩ ને કદાચ એ પણ ખબર નહીં હોય કે ફરીયાદી આરોપી નં. ૧ અને ૨ ની ઓફિસમાં શા માટે આવ્યા હતા. તેથી, જ્યાં સુધી આરોપી નં. ૩ ની દોષસિદ્ધિનો સવાલ છે, તે પ્રથમ દર્શનીય રીતે જ અત્યંત ખામીયુક્ત અને ભૂલભરેલી છે. આરોપીના શરીર પર, તેના કપડાં પર કે તેણે સ્પર્શ કરેલી કોઈ વસ્તુ પર ફિનોલ્ફથેલિન પાવડરની શોધ અંગેનું દ્રાવણ તપાસ એજન્સીએ સાચવવું જરૂરી છે અને કાયદાની પ્રસ્થાપિત સ્થિતિ છે કે આવું દ્રાવણ સાચવવામાં નિષ્ફળતા એ અન્ય પુરાવા પર તે અનુમાનની અસર નક્કી કરવા માટે ફરીયાદપક્ષ સામે પ્રતિકૂળ અનુમાન ઉભું કરે છે. વર્તમાન કેસમાં, પ્રયોગ માટે વાપરવામાં આવેલું દ્રાવણ સાચવવામાં આવ્યું ન હતું અને તેથી વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યું ન હતું. કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસીજરની કલમ ૩૧૩ હેઠળ નોંધાયેલા વિશેષ નિવેદનમાં આરોપીઓએ ભારપૂર્વક જણાવ્યું છે કે જ્યારે દરોડો પાડવામાં આવ્યો અને પંચનામું દોરવામાં આવ્યું ત્યારે એસીબીના પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર દ્વારા

ફિનોલ્ફથેલિન પાવડરનો આવો કોઈ પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો તે હકીકતના પ્રકાશમાં આ ક્ષતિનું પોતાનું મહત્વ છે. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે કોઈ પણ આરોપી પાસે "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" આપવાની કોઈ સત્તા કે અધિકાર ન હતો અને "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" આપવું એ મામલતદારના ક્ષેત્રમાં આવતું હતું. "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" અગાઉથી જ તૈયાર હતું અને મામલતદારે તેના પર તેમની સહી પણ કરી દીધી હતી અને મામલતદાર એક મહત્વપૂર્ણ સાક્ષી હતા જેઓ લીઝ મેળવવાની પ્રક્રિયા સમજાવી શક્યા હોત પરંતુ ફરીયાદપક્ષે, તેમના શ્રેષ્ઠ કારણોસર, મામલતદારની તપાસ કરવાનું યોગ્ય માન્યું નથી. જો વ્યક્તિઓ પાસે "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" આપવાની સત્તા ન હતી, તો ફરીયાદી પાસેથી ગેરકાયદેસર લાંચની કોઈ રકમ માંગવાનું તેમની પાસે કોઈ કારણ ન હતું. જ્યાં સુધી પ્રથમ માંગણીનો સવાલ છે, ફરીયાદીએ જણાવ્યું છે કે પ્રથમ માંગણી ઓક્ટોબર ૨૦૦૨ ના મહિનામાં કરવામાં આવી હતી પરંતુ એસીબીમાં ફરીયાદ ૧૧.૦૫.૨૦૦૩ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને વિલંબનું ફરીયાદપક્ષ દ્વારા યોગ્ય રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું નથી. માંગણીની રકમ અંગે પણ પ્રથમ તો ફરીયાદીએ જણાવ્યું છે કે રૂ. ૪,૫૦૦/- ની માંગણી હતી પરંતુ ત્યારબાદ રકમ વધીને રૂ. ૫,૩૦૦/- થઈ ગઈ હતી. જો ફરીયાદપક્ષના પુરાવા વંચાણે લેવામાં આવે તો તેમણે જણાવ્યું છે કે તેમને માત્ર રૂ. ૪,૫૦૦/- જ આપવામાં આવ્યા હતા અને તેમના ભાઈ રૂ. ૮૦૦/- ઉછીના લેવા તેમના કાકાના ઘરે ગયા હતા અને જો એમ જ હતું તો રૂ. ૮૦૦/- ની કરન્સી નોટો પર

ફિનોલ્ફથેલિન પાવડર ચોપડવામાં આવ્યો ન હતો પરંતુ તેના પર ફિનોલ્ફથેલિન પાવડરના અંશો હતા. પંચ સાક્ષીનો સવાલ છે ત્યાં સુધી તેમને શેડો સાક્ષી રહેવા સૂચના આપવામાં આવી હતી પરંતુ તેમણે જણાવ્યું છે કે તેઓ ફરીયાદી સાથે ઓફિસમાં પ્રવેશ્યા ન હતા અને બહાર હતા, તેથી પંચ સાક્ષીએ આરોપી સાથે ફરીયાદીની વાતચીત સાંભળી હતી તે વાત સ્વીકારવી ખૂબ મુશ્કેલ છે. આરોપી નં. ૨ દ્વારા કરન્સી નોટો સ્વીકારવાનો સવાલ છે ત્યાં સુધી રેકૉર્ડ પરનો પુરાવો દર્શાવે છે કે આરોપીએ કરન્સી નોટો પોતાના પેન્ટના જમણા બિસ્સામાં મૂકી હતી પરંતુ એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે આરોપી નં. ૨ ને તિજોરી કચેરીથી પ્રથમ માળે આવેલી મામલતદાર કચેરીમાં લાવવામાં આવ્યા હતા અને તે સમયે કરન્સી નોટો આરોપી નં. ૨ ના હાથમાં હતી. આરોપી નં. ૨ ના હાથમાં કરન્સી નોટો કેવી રીતે મળી આવી તેનું કોઈ સ્પષ્ટીકરણ નથી. ફરીયાદી અને પંચ સાક્ષીના પુરાવામાં ગંભીર વિરોધાભાષો છે અને ફરીયાદીનો પુરાવો ડામાડોળ છે અને તેમના પુરાવા પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યારે કરન્સી નોટો સ્વીકારવામાં આવી ત્યારે પંચ નં. ૧ બિલકુલ હાજર ન હતા અને તેથી પંચ સાક્ષીનો પુરાવો નિર્રર્થક બની જાય છે. ફરીયાદી અને પંચ સાક્ષીના ડામાડોળ અને અવિશ્વસનીય પુરાવાને ધ્યાનમાં રાખીને વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ આરોપીઓને દોષિત ઠેરવી શકી ન હોત અને દોષસિદ્ધિનો ચુકાદો અને હુકમ કાયદાની દ્રષ્ટિએ ખામીયુક્ત છે અને તેને રદ કરવા પાત્ર છે.

૪. અપીલકર્તા નં. ૧ ના વિદ્વાન વકીલ વિશાલ આનંદજીવાલા વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી યશ ગુપ્તા, અપીલકર્તા નં. ૨ અને ૩ ના વિદ્વાન વકીલ શ્રી શિવાંગ શાહ અને સામાવાળા-રાજ્ય વતી વિદ્વાન એપીપી શ્રી આદિત્ય જાડેજાને સાંભળ્યા. નિર્દોષ છૂટકારાના/દોષસિદ્ધિના આક્ષેપિત ચુકાદા અને હુકમનું નિરીક્ષણ કર્યું અને કેસના રેકૉર્ડ પરના ફરીયાદપક્ષના તમામ પુરાવાનું પુનઃ મૂલ્યાંકન કર્યું છે.

૫. અપીલકર્તા નં. ૧ ના વકીલશ્રી વિશાલ આનંદજીવાલા વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી યશ ગુપ્તા અને અપીલકર્તા નં. ૨ અને ૩ ના વિદ્વાન વકીલ શ્રી શિવાંગ શાહે રજૂઆત કરી છે કે ફરીયાદીએ જણાવ્યું છે કે તેમની સાથે તેમનો પિતરાઈ ભાઈ મનોજ હતો અને ટ્રેપ સમયે ફરીયાદી પાસે માત્ર રૂ. ૪૫૦૦/- ની રકમ હતી અને રૂ. ૮૦૦/- ખૂટતા હતા જેથી તેમણે તેમના ભાઈને સગાના ઘરે જઈ તફાવતની રકમ લાવવા કહ્યું હતું, જેના પર મનોજ રૂ. ૮૦૦/- લેવા ગયો હતો અને તેને સગાના ઘરે પહોંચતા ૩૦ થી ૩૫ મિનિટ અને પરત આવતા તેટલો જ સમય લાગ્યો હતો. છટકુ ગોઠવનાર અધીકારીએ જુબાની આપી છે કે રૂ. ૫૩૦૦/- ની આખી રકમ ફરીયાદીને સોંપવામાં આવી હતી પરંતુ તેઓ એ વાતનો મહત્વપૂર્ણ ઉલ્લેખ કરતા નથી કે મનોજ રૂ. ૮૦૦/- લેવા ગયો હતો. તેથી સાક્ષીઓના પુરાવામાં મોટા વિરોધાભાષો છે અને સ્વીકાર્યપણે મનોજની વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી નથી. કેસ

ચલાવવાની મંજૂરી પણ બુદ્ધિ ચલાવ્યા વગર આપવામાં આવી છે અને ફરીયાદીએ તેમની હાજરીમાં ફિનોલ્ફથેલિન પાવડર અને સોડિયમ કાર્બોનેટ દ્રાવણના ગુણધર્મો અંગે હાથ ધરાયેલી પ્રદર્શન પ્રક્રિયાનું વર્ણન કર્યું નથી કે પોલીસે ટ્રેપ કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો તે પણ સમજાવ્યું નથી. તેમણે જણાવ્યું છે કે તેઓ પાવડર વિશે જાણતા નથી અને તેના ગુણધર્મોથી અજાણ છે અને હકીકતમાં, તેમણે જણાવ્યું છે કે જ્યારે ફિનોલ્ફથેલિન પાવડર અને સોડિયમ કાર્બોનેટના દ્રાવણનું પ્રદર્શન કરવામાં આવી રહ્યું હતું ત્યારે તેઓ તેમના પિતરાઈ ભાઈ મનોજ સાથે ઓફિસની બહાર બેઠા હતા. ફરીયાદપક્ષની વાર્તા ઊભી કરેલી વાર્તા છે અને પંચ સાક્ષીઓ તથા તપાસ અમલદારે પંચનામા મુજબ જુબાની આપી છે, જ્યારે મુખ્ય વ્યક્તિ એવા ફરીયાદી સાવ અલગ વાર્તા સાથે આવ્યા છે. તેથી, પુરાવામાં મોટા વિરોધાભાષો છે તે હકીકતના પ્રકાશમાં ફરીયાદપક્ષ વાજબી શંકાથી પર પુરાવા લાવવામાં નિષ્ફળ ગયો છે. રેકૉર્ડ પર છે કે પ્રાથમિક માંગણી આરોપી નં. ૧ દ્વારા લગભગ એક વર્ષ પહેલા કરવામાં આવી હતી અને આરોપી નં. ૨ કે ૩ દ્વારા કોઈ પ્રાથમિક માંગણી કરવામાં આવી ન હતી. વર્તમાન કેસમાં પ્રાથમિક માંગણી, સ્વીકાર પહેલાની માંગણી, સ્વીકાર અને રિકવરી ફરીયાદપક્ષ દ્વારા વાજબી શંકાથી પર સાબિત થયેલ નથી. ફરીયાદીએ મુક્ત અને સ્વતંત્ર રીતે જુબાની આપી નથી અને તેમની જુબાની ડરના વાતાવરણમાં નોંધવામાં આવી છે. પંચ સાક્ષીએ મુખ્યત્વે પંચનામાના લખાણ મુજબ જુબાની આપી છે અને પંચ સાક્ષી ફરીયાદપક્ષના

કેસને ટેકો આપતા ન હોવાથી, વિદ્વાન એપીપીએ તેમને હોસ્ટાઈલ (દ્રોહી) સાક્ષી જાહેર કરવાની પરવાનગી માંગી હતી પરંતુ વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે તે માંગણી ફગાવી દીધી હતી અને પંચ સાક્ષીને વાંચવા માટે પંચનામાની નકલ આપવામાં આવી હતી. પંચ સાક્ષી એ પણ સ્વીકારે છે કે ટ્રેપ સમયે મનોજ તેમની સાથે હતો, જ્યારે પંચ નં. ૨ એ ટ્રેપ સમયે મનોજની હાજરીનો ઇનકાર કર્યો છે. વિદ્વાન એડવોકેટો વધુમાં રજૂઆત કરે છે કે ફરીયાદપક્ષે કેસ વાજબી શંકાથી પર સાબિત કર્યો નથી પરંતુ વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે સમગ્ર પુરાવાનું યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં મૂલ્યાંકન કર્યું નથી અને જ્યારે માંગણી અને સ્વીકારના મહત્વના ઘટકો વાજબી શંકાથી પર સાબિત થયા ન હોવા છતાં, આક્ષેપિત ચુકાદો અને દોષસિદ્ધિનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો છે જે વિપરીત, કાયદાની દ્રષ્ટિએ ખામીયુક્ત અને કાયદાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે અને તેથી તેને રદ કરવો જરૂરી છે.

૬. સામાવાળા-રાજ્ય વતી વિદ્વાન એપીપી શ્રી આદિત્ય જાડેજાએ રજૂઆત કરી છે કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે દરેક પાસાની ચર્ચા કર્યા પછી યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમગ્ર પુરાવાની ચર્ચા કરી છે અને ધ્યાનમાં લીધું છે કે ફરીયાદપક્ષે પુરાવા રજૂ કર્યા છે અને પ્રાથમિક માંગણી, ટ્રેપ સમયની માંગણી, સ્વીકાર અને ત્યારબાદ આરોપીના કબજામાંથી પાવડરવાળી કરન્સી નોટોની રિકવરીનું પાસું સાબિત કર્યું છે અને આક્ષેપિત ચુકાદો અને દોષસિદ્ધિનો હુકમ પસાર કર્યો છે જેમાં કોઈ હસ્તક્ષેપની જરૂર નથી અને તેથી અપીલકર્તાઓની અપીલ ફગાવી દેવી જોઈએ.

૭. રેકૉર્ડ પરના ફરીયાદપક્ષના પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતા પહેલા, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ચુકાદાઓની શ્રેણીમાં પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવેલા ન્યાયશાસ્ત્રના મુખ્ય સિદ્ધાંતોનું પુનરાવર્તન કરવું જરૂરી છે અને પ્રથમ મુખ્ય સિદ્ધાંત એ છે કે ફરીયાદપક્ષે તેમનો કેસ વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાનો રહે છે. ફરીયાદપક્ષ બચાવપક્ષની નબળાઈઓનો કોઈ લાભ લઈ શકતો નથી. બીજો મુખ્ય સિદ્ધાંત એ છે કે ફોજદારી ટ્રાયલમાં, આરોપી જ્યાં સુધી રેકૉર્ડ પર ફરીયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા દ્વારા વાજબી શંકાથી પર દોષિત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તેને નિર્દોષ માનવામાં આવે છે અને ત્રીજો મુખ્ય સિદ્ધાંત એ છે કે પુરાવાનો બોજ ક્યારેય ફરીયાદપક્ષ પરથી ખસતો નથી.

૮. જ્યાં સુધી દોષસિદ્ધિની અપીલોનો સવાલ છે, સર્વોચ્ચ અદાલતે ગોવર્ધન અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ છત્તીસગઢ (૨૦૨૫ આઈ.એન.એસ.સી ૪૭ માં રિપોર્ટ થયેલ) ના કેસમાં પેરા ૧૮ થી ૨૬ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

૧૮. કોઈ ગુનો આચરવામાં આવે તેવા કિસ્સામાં, તપાસ એજન્સી દ્વારા તપાસ પૂર્ણ થયા પછી, આરોપીઓને ટ્રાયલનો સામનો કરવા માટે કોર્ટ સમક્ષ લાવવામાં આવે છે. આપણા ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્ર હેઠળ, કોર્ટ સામાન્ય રીતે તપાસ એજન્સી દ્વારા તપાસ દરમિયાન એકત્રિત કરાયેલા પુરાવાઓથી વાકેફ होती નથી. તપાસ પૂર્ણ થયા પછી,

ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ જે લાવવામાં આવે છે તે આરોપીઓ સામે તપાસ એજન્સી દ્વારા એકત્રિત કરાયેલા દસ્તાવેજ અને મૌખિક બંને પુરાવાઓની શ્રેણી છે જેને યોગ્ય તારણો પર પહોંચવા માટે કોર્ટ દ્વારા વિશ્લેષણ અને વર્ગીકરણ કરવાની જરૂર છે. ફરીયાદપક્ષ આ રીતે એકત્રિત કરાયેલા પુરાવાના આધારે, આરોપીને ગુનાની પ્રક્રિયા સાથે સાંકળીને, કોર્ટ સમક્ષ ક્રમબદ્ધ રીતે ગુનાની ઘટનાનું પુનઃનિર્માણ કરવા માંગે છે. ફરીયાદપક્ષ દ્વારા કોર્ટ સમક્ષ ગુનાનું આપું પુનઃનિર્માણ જિગ્સો પઝલ ની જેમ પુરાવાઓને એકસાથે મૂકવા સમાન છે, જેમાં ગુનાનું ચિત્ર પૂર્ણ કરવા માટે પુરાવાના તમામ સંબંધિત ટુકડાઓ એકસાથે મૂકવામાં આવે છે. કોર્ટની પ્રાથમિક જવાબદારી એ જોવાની છે કે આ જિગ્સો પઝલ ફરીયાદપક્ષ દ્વારા યોગ્ય રીતે ગોઠવવામાં આવી છે કે નહીં જેના પરથી આરોપીની નિર્દિષ્ટ ભૂમિકા સાથે ઘટના બન્યાનું સ્પષ્ટ ચિત્ર ઉભું થાય છે. ત્યારપછી જ ગુનો આચરવામાં આરોપીની ભૂમિકા યોગ્ય રીતે આરોપિત અને સાબિત કરી શકાય અને તે મુજબ આરોપી પર ફોજદારી જવાબદારી નક્કી કરી શકાય.

૧૯. ઈન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૩ મુજબ, કોઈ હકીકત સાબિત થયેલી ત્યારે કહી શકાય જ્યારે, તેની સમક્ષની બાબતો પર વિચાર કર્યા પછી, કોર્ટ કાં તો તેના અસ્તિત્વને માનતી હોય અથવા તેના અસ્તિત્વને એટલું સંભવિત માનતી હોય કે કોઈ પણ બુદ્ધિશાળી માણસે, ચોક્કસ કેસના સંજોગોમાં, તે અસ્તિત્વમાં છે તે ધારણા પર કામ કરવું જોઈએ. કોર્ટ આરોપિત હકીકતો, જેમાં આરોપીને આરોપિત ચોક્કસ ફોજદારી કૃત્યો સાબિત થાય છે કે નહીં તેની તપાસ કરવાની આ કવાયત હાથ ધરે છે.

૨૦. એ પણ નોંધવું જોઈએ કે કાયદો પુરાવાના ટુકડાઓને વોટરટાઈટ (સંપૂર્ણચુસ્ત) રીતે જોડવાની કલ્પના કરતો નથી, કારણ કે ફોજદારી કેસમાં પુરાવાનો ધોરણ એ તમામ શંકાઓથી પર સાબિત કરવાનો નથી પરંતુ માત્ર વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાનો છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો તમામ પુરાવાઓને એકસાથે મૂકવાથી એક સ્પષ્ટ ચિત્ર ઉપસી આવે છે જે ગુનો આચરવામાં આરોપી દ્વારા ભજવવામાં આવેલી ભૂમિકા અંગે વાજબી શંકાથી પર સંકેત આપે છે, તો કોર્ટ આરોપીને ફોજદારી રીતે જવાબદાર ઠેરવે છે

અને પીનલ કોડની જોગવાઈઓ હેઠળ સજા કરે છે, જે દીવાની કાર્યવાહીમાં સંભાવનાઓ પ્રબળ હોવાના પુરાવાના ધોરણથી વિપરીત છે.

૨૧. આ તબક્કે, "વાજબી શંકા" નો અર્થ શું છે તેની ચર્ચા કરવી સુસંગત રહેશે. તેનો અર્થ એ છે કે આવી શંકા કાલ્પનિક અટકળોથી મુક્ત હોવી જોઈએ. તે ઝીણવટભરી ભાવનાત્મક વિગતોનું પરિણામ હોવું જોઈએ નહીં, અને શંકા વાસ્તવિક અને નોંધપાત્ર હોવી જોઈએ, માત્ર અસ્પષ્ટ આશંકા હોવી જોઈએ નહીં. વાજબી શંકા એ કોઈ કાલ્પનિક, તુરુષ કે માત્ર સંભવિત શંકા નથી, પરંતુ બુદ્ધિ અને સામાન્ય જ્ઞાન પર આધારિત વ્યાજબી શંકા છે, જેમ કે રમાકાંત રાય વિ. મદન રાય, (૨૦૦૩) ૧૨ એસ.સી.સી ૩૯૫ માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરાયું હતું:

“૨૪. જો શંકાઓ અમૂર્ત અટકળોના ઉત્સાહથી મુક્ત હોય તો તેને વાજબી કહી શકાય. કાયદો સત્ય સિવાય અન્ય કોઈનો પક્ષ લઈ શકતો નથી. વાજબી શંકા બનવા માટે, તે અતિશય ભાવનાત્મક પ્રતિક્રિયાથી

મુક્ત હોવી જોઈએ. શંકાઓ એ માત્ર અસ્પષ્ટ આશંકાઓના વિરોધમાં, પુરાવા પરથી અથવા તેના અભાવ પરથી ઉદ્ભવતા આરોપી વ્યક્તિઓના વાંક અંગેની વાસ્તવિક અને નોંધપાત્ર શંકાઓ હોવી જોઈએ. વાજબી શંકા એ કોઈ કાલ્પનિક, તુરુષ કે માત્ર સંભવિત શંકા નથી; પરંતુ બુદ્ધિ અને સામાન્ય જ્ઞાન પર આધારિત વ્યાજબી શંકા છે. તે કેસના પુરાવામાંથી ઉદ્ભવવી જોઈએ.”

૨૨. વાજબી શંકાથી પર સાબિતીના આ સિદ્ધાંતને લાગુ કરતી વખતે કોર્ટે ન્યાયી અને વાજબી રીતે તમામ પુરાવાઓ પર નિષ્પક્ષ વિચારણા કરવાની રહેશે જેમ કે આ કોર્ટ દ્વારા હરિયાણા રાજ્ય વિ. ભાગીરથ (૧૯૯૯) ૫ એસ.સી.સી ૯૬ માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“૮. કોઈપણ ફોજદારી કેસમાં તમામ તત્વોને વૈજ્ઞાનિક ચોકસાઈ સાથે સાબિત કરવા એ લગભગ અશક્ય છે. ફોજદારી અદાલત માત્ર વાજબી શંકાની મર્યાદાથી પર જ વાંક અંગે ખાતરી કરી શકે છે. અલબત્ત, 'વાજબી શંકા' પદાવલી વ્યાખ્યાયિત કરવા માટે અસમર્થ છે. આધુનિક વિચારસરણી એ બાબતના પક્ષમાં છે કે વાજબી શંકાથી

પર સાબિતી એ જ સાબિતી છે જે ન્યાયાધીશને નૈતિક નિશ્ચિતતા પૂરી પાડે છે.

૯. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં ફોજદારી કાયદાના એક પ્રખ્યાત લેખક ફ્રાન્સિસ વાર્ટોને તેમના પુસ્તક વાર્ટોન્સ ક્રિમિનલ એવિડન્સ (પી. ૩૧, વોલ્યુમ. ૧૨મી આવૃત્તિમાંથી ૧) માં અદાલતી ચુકાદાઓમાંથી નીચે મુજબ ટાંક્યું છે: ' "વાજબી શંકા" પદાવલી વ્યાખ્યાયિત કરવી મુશ્કેલ છે. જો કે, તમામ ફોજદારી કેસોમાં આ શબ્દનું સાવચેતીપૂર્વક સ્પષ્ટીકરણ આપવું જોઈએ. વારંવાર ટાંકવામાં આવતી અથવા અનુસરવામાં આવતી વ્યાખ્યા એ છે જે વેબસ્ટર કેસમાં ચીફ જસ્ટિસ શૉ દ્વારા આપવામાં આવી હતી [*કોમનવેલ્થ વિરુદ્ધ વેબસ્ટર*, ૫ ફુશ ૨૯૫:૫૯ માસ ૨૯૫ (૧૮૫૦)]. તેઓ કહે છે: "તે માત્ર સંભવિત શંકા નથી, કારણ કે માનવ બાબતોને લગતી અને નૈતિક પુરાવા પર આધારિત દરેક બાબત કેટોલાક સંભવિત કે કાલ્પનિક શંકા માટે ખુદી છે. તે કેસની એવી સ્થિતિ છે કે જે, તમામ પુરાવાની સંપૂર્ણ સરખામણી અને વિચારણા

પછી, જ્યુરીના મનમાં એ વિચારણા છોડી દે છે કે તેઓ આક્ષેપના સત્યની નૈતિક નિશ્ચિતતા માટે કાયમી ખાતરી અનુભવે છે તેમ કહી શકતા નથી.”

૧૦. એચ.સી. અંડરહિલ દ્વારા લખાયેલા ગ્રંથ 'ધ લો ઓફ ક્રિમિનલ એવિડન્સ' માં જણાવવામાં આવ્યું છે (પૃ.૩૪, વોલ્યુમ. પાંચમી આવૃત્તિમાંથી ૧): 'શંકા વાજબી બનવા માટે એવી હોવી જોઈએ કે જે એક પ્રામાણિક, સમજદાર અને નિષ્પક્ષ માણસ, સત્ય શોધવાની વિવેકપૂર્ણ ઈચ્છા સાથે સુસંગત રહીને ધરાવી શકે. વાંકની પ્રામાણિકપણે ધરાવતી શંકા એ વાજબી શંકા છે. અસ્પષ્ટ અનુમાન અથવા આરોપીની નિર્દોષતાની સંભાવનાનું નિષ્કર્ષ એ વાજબી શંકા નથી. વાજબી શંકા એ છે જે તમામ પુરાવાઓ પર ન્યાયી અને વાજબી રીતે વિચાર કરવાથી ઉદ્ભવે છે. તમામ પુરાવાઓ પર નિષ્પક્ષ વિચારણા હોવી જોઈએ અને જો, આ નિષ્પક્ષ વિચારણા કર્યા પછી, જ્યુરીના મનમાં આરોપીના વાંકની ખાતરી રહે છે, તો વાજબી શંકા માટે કોઈ જગ્યા રહેતી નથી.'

૨૩. વાજબી શંકાના ખ્યાલને ભારતીય સંદર્ભમાં પણ સમજવો પડશે, સામાજિક વાસ્તવિકતાને ધ્યાનમાં રાખીને અને આ સિદ્ધાંતને વાજબી મર્યાદાથી આગળ વધારી શકાય નહીં જેથી કાયદા પ્રત્યે અસંતોષકારક દ્રષ્ટિકોણ પેદા થાય, જેમ કે આ કોર્ટ દ્વારા શિવાજી સાહેબરાવ બોબડે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૧૯૭૩) ૨ એસ.સી.સી ૭૯૩ માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“૬. આ તબક્કે પણ આપણે ફોજદારી કેસોમાં એક જરૂરી સામાજિક દ્રષ્ટિકોણ યાદ કરી શકીએ છીએ જે અપર્યાપ્ત ફોરેન્સિક પ્રશંસાથી પીડાય છે. પીડિત અને સમાજ પ્રત્યેના ન્યાયની પરવા કર્યા વિના તમામ નિર્દોષ છૂટકારો હંમેશા સારો જ હોય છે તેવી આશ્વાસન આપનારી લાગણી અને સામાજિક સંરક્ષણના ભોગે શંકાના લાભના નિયમ પ્રત્યેના અતિશયોક્તિભર્યા સમર્પણના જોખમો, વધતા ગુના અને ભાગી જવાના સમકાલીન સંદર્ભમાં વિશેષ ભાર મૂકવાની માંગ કરે છે. ન્યાયિક માધ્યમની જાહેર જવાબદારી છે. વાજબી શંકાથી પર સાબિતીના વહાલા સિદ્ધાંતો અથવા સોનેરી દોરા જે આપણા કાયદાના તાણાવાણામાં ચાલે છે તેને દરેક શંકા, હિચકિયાટ અને શંકાની માત્રાને આવરી લેવા માટે વિકૃત રીતે ખેંચવા જોઈએ નહીં. હજાર દોષિતો ભલે છૂટી જાય પરંતુ એક

નિર્દોષ શહીદ પીડાવો ન જોઈએ તેવા વલણમાં પ્રતિબિંબિત થતી અતિશય ચિંતા એ ખોટી મૂંઝવણ છે. માત્ર વાજબી શંકાઓ જ આરોપીની છે. નહિતર ન્યાયની કોઈ પણ વ્યવહારુ વ્યવસ્થા પડી ભાંગશે અને સમાજમાં તેની વિશ્વસનીયતા ગુમાવશે. દોષિત વ્યક્તિને હળવાશથી નિર્દોષ જાહેર કરવાનું અનિષ્ટ, જેમ કે એક વિદ્વાન લેખકે [ગ્લેનવિલ વિલિયમ્સે પ્રુફ ઓફ ગીલ્ટ માં.] યોગ્ય રીતે અવલોકન કર્યું છે, માત્ર એક દોષિત વ્યક્તિ સજા વગર રહી ગયો છે તે સાદી હકીકત કરતાં ઘણું આગળ જાય છે. જો અયોગ્ય નિર્દોષ છૂટકારો સામાન્ય બની જાય, તો તેઓ કાયદા પ્રત્યે અસંતોષકારક અનાદર તરફ દોરી જાય છે, અને આના બદલામાં "આરોપિત વ્યક્તિઓ" સામે વધુ કડક કાનૂની અનુમાનો અને જેઓ દોષિત જણાય છે તેમને વધુ સખત સજા માટે જાહેર માંગ તરફ દોરી જાય છે. આમ, દોષિતોને વારંવાર નિર્દોષ જાહેર કરવાથી સજાનો કાયદો ફૂર બની શકે છે, જે આખરે નિર્દોષોના ન્યાયિક સંરક્ષણને ક્ષીણ કરે છે. આ તમામ કારણોસર, વિસ્કાઉન્ટ સિમોન સાથે એ કહેવું સત્ય છે કે "ન્યાયનો અનાદર નિર્દોષની દોષસિદ્ધિથી

જેટલો થાય છે તેટલો જ દોષિતની નિર્દોષ છૂટકારોથી પણ થઈ શકે છે....” ટૂંકમાં, ધારેલી નિર્દોષતા માટેના આપણા ન્યાયશાસ્ત્રીય ઉત્સાહને ફોજદારી ન્યાયને સમર્થ અને વાસ્તવિક બનાવવાની વ્યવહારુ જરૂરિયાત દ્વારા મધ્યમ બનાવવો જોઈએ. અપરાધીને મુક્ત કરવા માટે આકસ્મિક સંભાવનાઓનો પીછો કરવો અને સીમાંત નિર્દોષોને સજા કરવા માટે પ્રબળ સંભાવનાના તર્કને કાપી નાખવા વચ્ચે સંતુલન જાળવવું પડશે. પુરાવાનું વિશ્લેષણ કરવામાં અને નીચલી અદાલતો દ્વારા પહોંચેલા વિપરીત તારણોની મજબૂતીનું મૂલ્યાંકન કરવામાં અમે આ સાવચેતીઓ અપનાવી છે. ચોક્કસપણે, અંતિમ વિશ્લેષણમાં વાજબી શંકાઓએ અપીલકર્તાના લાભમાં કામ કરવું જોઈએ. ભારતમાં કાયદો ઘણા સમય પહેલા આ લાઈનો પર નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે.”

૨૪. વધુમાં, કોઈપણ ચોક્કસ કેસમાં "સાબિતી" નું સ્ટાન્ડર્ડ ડિગ્રી શું હશે તેની ચર્ચા ઉપર દર્શાવેલ રમાકાંત રાય (સુપ્રા) ના કેસમાં નીચેના શબ્દોમાં કરવામાં આવી હતી:

“૨૩. વાજબી શંકાથી પર સાબિતીના પુરાવાકીય ધોરણ
 દ્વારા સાબિત ન થતાં ગુના માટે દોષિત ન ઠરવાનો
 વ્યક્તિનો નિઃશંકપણે ગૃહન અધિકાર છે. જો કે આ
 ધોરણ ઉચ્ચ ધોરણ છે, છતાં પણ કોઈ નિરપેક્ષ ધોરણ
 નથી. સંભાવનાની કઈ ડિગ્રી “સાબિતી” સમાન છે તે
 દરેક કેસ માટે વિશિષ્ટ ક્વાયત છે. સંભાવનાનો સંદર્ભ
 આપતા “સાબિતી” સમાન છે તે એક ક્વાયત છે,
 પુરાવાની પરસ્પર નિર્ભરતા અને પુરાવાના એક ટુકડા
 દ્વારા બીજાની પુષ્ટિ, જેમ વિદ્વાન લેખક કહે છે :
 [પુરાવાનું ગણિત II : ગ્લેનવિલે વિલિયમ્સ, ક્રિમિનલ લો
 રિવ્યુ, ૧૯૭૯, સ્પીટ અને મેક્સવેલ દ્વારા, પૃષ્ઠ ૩૪૦
 (૩૪૨)] “જો પુરાવાના અલગ-અલગ ટુકડાઓ નિર્ભર
 હોય તો સાદો ગુણાકારનો નિયમ લાગુ પડતો નથી. બે
 ઘટનાઓ ત્યારે નિર્ભર હોય છે જ્યારે તેઓ એકસાથે
 બનતી હોય, અને આવી ઘટનાઓના પુરાવા પણ નિર્ભર
 હોવાનું કહી શકાય. ફોજદારી કેસમાં, પ્રતિવાદીએ ચોક્કસ
 મનઃસ્થિતિ સાથે પ્રતિબંધિત કૃત્ય કર્યું છે તે સ્થાપિત
 કરવા તરફ નિર્દેશિત પુરાવાના વિવિધ ટુકડાઓ સામાન્ય
 રીતે નિર્ભર હોય છે. જ્યુરી કથિત કબૂલાત પર વિશ્વાસ

કરવો કે કેમ તે અંગે શંકા અનુભવી શકે છે, અને પ્રતિવાદી ન્યાયથી ભાગી ગયો હતો તે હકીકત પરથી વાંકનું અનુમાન કરવું કે કેમ તે અંગે શંકા અનુભવી શકે છે. પરંતુ વિનમ્ર લોકો કરતા દોષિત લોકો જ સામાન્ય રીતે કબૂલાત કરે છે, અને નિર્દોષ લોકો કરતા દોષિત લોકો જ ભાગી જાય છે, તેથી આ બે શંકાઓનો એકસાથે ગુણાકાર કરવાનો નથી. પુરાવાનો એક ટુકડો બીજાની પુષ્ટિ કરી શકે છે.”

૨૪.

૨૫. સંભાવનાના ખ્યાલો, અને તેની ડિગ્રીઓ, ગણિતીય રીતે ગણતરી કરવા માટેના એકમોના સંદર્ભમાં દર્શાવી શકાતા નથી કે આવા કેટલા એકમો વાજબી શંકાથી પર સાબિતી બનાવે છે. સંભાવનાની ડિગ્રી અને સાબિતીના જથ્થાના મૂલ્યાંકનમાં સ્પષ્ટપણે એક આત્મલક્ષી તત્વ રહેલું છે. ફોરેન્સિક સંભાવના, અંતિમ વિશ્લેષણમાં, મજબૂત સામાન્ય જ્ઞાન પર અને આખરે, ન્યાયાધીશની તાલીમબદ્ધ અંતઃપ્રેરણા પર આધારિત હોવી જોઈએ. જ્યારે ફોજદારી પ્રક્રિયા દ્વારા આરોપી વ્યક્તિઓને આપવામાં આવેલું રક્ષણ ક્ષીણ કરવાનું

નથી, તો તે જ સમયે, તુરંત બાબતોનું અજ્ઞાત માન્યીકરણ ફોજદારી ન્યાય વ્યવસ્થાની મજાક બનાવશે. આ સ્થિતિ વેંકટચેલૈયા, જે. (જેમ તેઓ તે સમયે માનનીય હતા) દ્વારા સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. કૃષ્ણ ગોપાલ [(૧૯૮૮) ૪ એસ.સી.સી ૩૦૨ : ૧૯૮૮ એસ.સી.સી (કી.) ૯૨૮ : એ.આઈ.આર ૧૯૮૮ એસ.સી ૨૧૫૪] માં પ્રકાશિત રીતે રજૂ કરવામાં આવી હતી.”

૨૫. આ તબક્કે, મિલર વિ. મિલર ઓફ પેન્શન્સ (૧૯૪૭) ૨ All ER ૩૭૨, ૩૭૩ એચ. માં લોર્ડ ડેનિંગ, જે. દ્વારા કરવામાં આવેલું અવલોકન ટાંકવું પણ સુસંગત બની શકે છે:

“તે ડિગ્રી સુસ્થાપિત છે. તેને નિશ્ચિતતા સુધી પહોંચવાની જરૂર નથી, પરંતુ તે ઉચ્ચ ડિગ્રીની સંભાવના ધરાવતી હોવી જોઈએ. વાજબી શંકાથી પર સાબિતીનો અર્થ શંકાના પડછાયાથી પર સાબિતી નથી. જો કાયદો ન્યાયની અદાલતને વિચલિત કરવા માટે કાલ્પનિક સંભાવનાઓને સ્વીકારે તો તે સમાજનું રક્ષણ કરવામાં નિષ્ફળ જશે....”

૨૬. આમ, ફોજદારી ટ્રાયલમાં કાયદાની જરૂરિયાત કેસને તમામ શંકાથી પર સાબિત કરવાની નથી પરંતુ વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાની છે અને આવી શંકા કાલ્પનિક, મનઘડંત, તુચ્છ કે માત્ર સંભવિત શંકા હોઈ શકે નહીં પરંતુ બુદ્ધિ અને સામાન્ય જ્ઞાન પર આધારિત વ્યાજબી શંકા હોઈ શકે. તેથી, વર્તમાન કેસમાં, જો અપીલકર્તાઓ સામેના આક્ષેપો વાજબી શંકાથી પર સાબિત થયેલા માનવામાં આવે, તો દોષસિદ્ધિને ગેરકાયદેસર કહી શકાય નહીં.

૯. પીસી એક્ટ હેઠળના કેસોના સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અમન ભાટિયા વિ. સ્ટેટ (GNCT ઓફ દિલ્હી) (૨૦૨૫ આઈ.એન.એસ.સી ૬૧૮ માં રિપોર્ટ થયેલ) ના કેસમાં પેરા નં. ૫૧ થી ૫૪ અને ૬૩ થી ૬૫ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

૫૧. પીસી એક્ટ હેઠળ આરોપી સામે ચાર્જ સ્થાપિત કરવા માટે માત્ર પાવડરવાળા નાણાંની રિકવરી પોતે જ અપર્યાપ્ત છે તે સુસ્થાપિત છે. આ એક્ટની કલમ ૭ અને ૧૩(૧)(ડી) હેઠળ અનુક્રમે દોષસિદ્ધિ ટકાવી રાખવા માટે, વાજબી શંકાથી પર સાબિત થવું જોઈએ કે જાહેર સેવકે લાંચ હોવાનું જાણીને સ્વેચ્છાએ નાણાં સ્વીકાર્યા હતા. અદાલતોએ વારંવાર પુનરાવર્તન કર્યું છે કે લાંચની માંગણી એ પીસી એક્ટની કલમ ૭ હેઠળના ગુનાને સ્થાપિત કરવા માટે પૂર્વશરત છે.

પર. આ કોર્ટની પાંચ ન્યાયાધીશોની બેન્ચે નીરજ દત્તા વિ. સ્ટેટ (ગવર્નમેન્ટ ઓફ NCT ઓફ દિલ્હી), (૨૦૨૩) ૪ એસ.સી.સી ૭૩૧ માં રીપોર્ટ થયેલ, સ્પષ્ટપણે ધરાવ્યું હતું કે લાંચ આપનાર દ્વારા ઓફર અને જાહેર સેવક દ્વારા માંગણી એ પીસી એક્ટની કલમ ૭ અને ૧૩(૧) (ડી)(i) અને (ii) હેઠળ દોષસિદ્ધિ માટે મુખ્ય મુદ્દાની હકીકત (fact in issue) તરીકે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા સાબિત કરવાની રહે છે. લાંચ આપનાર દ્વારા ઓફર અને જાહેર સેવક દ્વારા માંગણીના સાબિતી વગર માત્ર ગેરકાયદેસર લાંચ સ્વીકારવાથી પીસી એક્ટની કલમ ૭ અને ૧૩(૧) (ડી)(i) અને (ii) હેઠળ ગુનો બનશે નહીં. સંબંધિત અવલોકનો અહીં નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:

“૮૮.૪. (ડી) મુદ્દાની હકીકત, એટલે કે જાહેર સેવક દ્વારા ગેરકાયદેસર લાંચની માંગણી અને સ્વીકાર સાબિત કરવા માટે, નીચેના પાસાઓને ધ્યાનમાં રાખવાના રહેશે: જો જાહેર સેવક તરફથી કોઈ માંગણી ન હોય છતાં લાંચ આપનાર દ્વારા ચૂકવણી કરવાની ઓફર કરવામાં આવે અને તે પછીથી માત્ર ઓફર સ્વીકારે અને ગેરકાયદેસર લાંચ મેળવે, તો તે એક્ટની કલમ ૭ મુજબ સ્વીકારનો કેસ છે. આવા કેસમાં જાહેર સેવક દ્વારા પૂર્વ માંગણી હોવી જરૂરી નથી. બીજી બાજુ, જો જાહેર સેવક માંગણી કરે છે અને લાંચ આપનાર માંગણી સ્વીકારે છે અને માંગેલી લાંચ આપે છે

જે બદલામાં જાહેર સેવક દ્વારા મેળવવામાં આવે છે, તો તે મેળવવાનો કેસ છે. મેળવવાના કેસમાં, ગેરકાયદેસર લાંચ માટેની પૂર્વ માંગણી જાહેર સેવક તરફથી આવે છે. આ એક્ટની કલમ ૧૩(૧)(ડી)(i) અને (ii) હેઠળનો ગુનો છે.

(iii) ઉપરના (i) અને (ii) બંને કેસોમાં, લાંચ આપનાર દ્વારા ઓફર અને જાહેર સેવક દ્વારા માંગણી અનુક્રમે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા મુદ્દાની હકીકત તરીકે સાબિત કરવાની રહે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વધુ કંઈપણ સિવાય માત્ર ગેરકાયદેસર લાંચની સ્વીકારી અથવા પ્રાપ્તિ એ અનુક્રમે એક્ટની કલમ ૭ અથવા કલમ ૧૩(૧)(ડી)(i) અને (ii) હેઠળ ગુનો બનાવશે નહીં. તેથી, એક્ટની કલમ ૭ હેઠળ, ગુનો દાખલ કરવા માટે, લાંચ આપનાર તરફથી એક ઓફર હોવી જોઈએ જે જાહેર સેવક દ્વારા સ્વીકારવામાં આવે છે જે તેને ગુનો બનાવશે. તેવી જ રીતે, જાહેર સેવક દ્વારા પૂર્વ માંગણી જ્યારે લાંચ આપનાર દ્વારા સ્વીકારવામાં આવે છે અને બદલામાં ચુકવણી કરવામાં આવે છે જે જાહેર સેવક દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે, તે એક્ટની કલમ ૧૩(૧)(ડી)(i) અને (ii) હેઠળ મેળવવાનો ગુનો બનશે.”

૫૩. આ કોર્ટ દ્વારા પી. સત્યનારાયણ મુર્તિ વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી., (૨૦૧૫) ૧૦ એસ.સી.સી ૧૫૨ માં વધુમાં નીચે મુજબ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું:”

૨૩. ગેરકાયદેસર લાંચની માંગણીની સાબિતી, આ રીતે, એક્ટની કલમ ૭ અને ૧૩(૧)(ડી)(i) અને (ii) હેઠળના ગુનાનો મુખ્ય આધાર છે અને તેના અભાવે, આ કલમો હેઠળનો આક્ષેપ નિઃશંકપણે નિષ્ફળ જશે. માંગણીની સાબિતી વિના, માત્ર ગેરકાયદેસર લાંચ તરીકે કથિત કોઈ રકમની સ્વીકારી કે તેની રિકવરી, સ્વતઃ (ipso facto), એક્ટની આ બે કલમો હેઠળ આક્ષેપ સાબિત કરવા માટે પર્યાપ્ત રહેશે નહીં. પરિણામ સ્વરૂપે, ગેરકાયદેસર લાંચ માટેની માંગણી સાબિત કરવામાં ફરીયાદપક્ષની નિષ્ફળતા ઘાતક નીવડશે અને એક્ટની કલમ ૭ અથવા ૧૩ હેઠળના ગુનાના આરોપી વ્યક્તિ પાસેથી માત્ર રકમની રિકવરી તેને તે હેઠળ દોષિત ઠેરવશે નહીં.”

૫૪. કાયદાની ઉપરોક્ત રજૂઆત પરથી, એવું સુરક્ષિત રીતે તારણ કાઢી શકાય કે માંગણીની સાબિતીના અભાવે, જાહેર સેવક પાસેથી માત્ર પાવડરવાળી કરન્સી નોટોનો કબજો અને રિકવરી એ પીસી એક્ટની કલમ ૭ અને ૧૩(૧)(ડી) હેઠળ અનુક્રમે ગુનો સ્થાપિત કરવા માટે પર્યાપ્ત નથી. પરિણામે, ગેરકાયદેસર લાંચની માંગણીના પુરાવા વિના, એવું કહી શકાય નહીં કે જાહેર સેવકે પીસી એક્ટની કલમ ૧૩(૧)(ડી) ના

સંદર્ભમાં કોઈ કિંમતી વસ્તુ અથવા આર્થિક લાભ મેળવવા માટે ભ્રષ્ટ્ર કે ગેરકાયદેસર સાધનોનો ઉપયોગ કર્યો હતો, અથવા પોતાના હોદ્દાનો દુરુપયોગ કર્યો હતો.

૫૫. XXXXXX

૫૬. XXXXXX

૫૭. XXXXXX

૫૮. XXXXXX

૫૯. XXXXXX

૬૦. XXXXXX

૬૧. XXXXXX

૬૨. XXXXXX

v. પીસી એક્ટની કલમ ૨૦ હેઠળ અનુમાન

૬૩. જ્યાં સુધી પીસી એક્ટની કલમ ૨૦ હેઠળના અનુમાનનો સવાલ છે, આપું અનુમાન માત્ર કલમ ૭ અને ૧૧ હેઠળના ગુનાઓ માટે જ દોરવામાં આવે છે અને પીસી એક્ટની કલમ ૧૩(૧)(ડી) હેઠળના ગુના માટે નહીં. આ અનુમાન ગેરકાયદેસર લાંચ સ્વીકારવાની સાબિતી પર નિર્ભર છે કે તે લાંચ પીસી એક્ટની કલમ ૭ માં કલ્પના કર્યા મુજબ હેતુ કે ઈનામ તરીકે માંગવામાં આવી હતી અને સ્વીકારવામાં આવી હતી.

સ્વીકારની આવી સાબિતી ત્યારે જ અનુસરી શકે જ્યારે માંગણી સાબિત થાય.

૬૪. તે કેસમાં, માત્ર ફરીયાદપક્ષના પુરાવાને જ તારણ પર આવવાના હેતુ માટે ધ્યાનમાં લઈ શકાય નહીં. ફરીયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા અને, બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા સૂચનો, જો કોઈ હોય તો, તેને પણ ધ્યાનમાં લેવા જરૂરી છે. પછી એ જોવાનું રહે છે કે કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરાયેલા સમગ્ર પુરાવાની કુલ અસર એવા પ્રકારની છે કે જેનાથી એકમાત્ર શક્ય તારણ એ હતું કે જાહેર સેવકે રકમ સ્વીકારી હતી. જો જવાબ હકારાત્મક હોય, તો જ એવું કહી શકાય કે ફરીયાદપક્ષે વાજબી શંકાથી પર કેસ સ્થાપિત કર્યો છે.

૬૫. નિઃશંકપણે, કલમ ૨૦ હેઠળનું અનુમાન એકવાર જાહેર સેવકે લાંચ સ્વીકારી છે તે સ્થાપિત થઈ જાય પછી ઉદ્ભવે છે. જો કે, આવી સ્વીકાર થઈ છે કે કેમ તે નક્કી કરવામાં, ટ્રાયલમાં રજૂ કરાયેલા સમગ્ર પુરાવાનું મૂલ્યાંકન થવું જોઈએ. ફરીયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા, બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા સૂચનો, જો કોઈ હોય તો, સમગ્ર રેકૉર્ડને ધ્યાનમાં લેવો જરૂરી છે. જો તમામ પુરાવાની સંચયી (cumulative) અસર એવી હોય કે એકમાત્ર શક્ય તારણ એ જ નીકળે કે જાહેર સેવકે લાંચ સ્વીકારી છે, તો જ કહી શકાય કે ફરીયાદપક્ષે તેનો કેસ વાજબી શંકાથી પર સાબિત કર્યો છે.

૧૦. દોષસિદ્ધિની અપીલોમાં કાયદાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતો મુજબ અને ગોવર્ધન (સુપ્રા) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યા મુજબ, જ્યારે એપેલેટ કોર્ટ જણાશે કે હકીકતના તારણો સંપૂર્ણ ખામીયુક્ત ઢ્રષ્ટિકોણ પર આધારિત હતા અને તર્કનો મૂળ આધાર યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં ન હતો અને સાક્ષીના પુરાવાની આંતરિક યોગ્યતા ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હતી અને પ્રગટ ભૂલો અને સ્પષ્ટ ક્ષતિઓને મંજૂરી આપીને ટ્રાયલનો વિપરીત રીતે નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે એપેલેટ કોર્ટ દોષસિદ્ધિની અપીલમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે અને સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે છે અને રેકૉર્ડ પરના પુરાવાનું મૂલ્યાંકન અને ઝીણવટપૂર્વક વિશ્લેષણ કર્યા પછી ગુણદોષ પર તારણ આપવું અનિવાર્ય છે. જ્યાં સુધી પીસી એક્ટ હેઠળની દોષસિદ્ધિનો સવાલ છે, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા એ સુસ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે કે ફરીયાદપક્ષે કેસ વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાનો રહે છે અને માંગણીની સાબિતી એ પીસી એક્ટ હેઠળના ગુના માટે પૂર્વશરત (sine qua non) છે. જો માંગણી મજબૂત અને ખાતરીપૂર્વકના પુરાવાઓ સાથે વાજબી શંકાથી પર સાબિત થાય, તો જ ફરીયાદપક્ષને પીસી એક્ટની કલમ ૨૦ હેઠળના અનુમાનનો લાભ મળશે અને દોષસિદ્ધિ ટકી શકશે.

૧૧. કાયદાના ઉપરોક્ત સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં રેકૉર્ડ પરના પુરાવાનું ઝીણવટપૂર્વક વિશ્લેષણ કરવામાં આવે તો ફરીયાદપક્ષે આંક ૧૮ પર

સાક્ષી નં. ૧ – સુરેશભાઈ ઈશ્વરભાઈ ઓડની તપાસ કરી છે અને આ સાક્ષી ફરીયાદી છે જેમની લેખિત ફરીયાદ આંક ૧૯ પર રજૂ કરવામાં આવી છે. તેમની મુખ્ય તપાસમાં, તેમણે વ્યાપકપણે ફરીયાદપક્ષની વાર્તાનું વર્ણન કર્યું છે, જેમાં જણાવ્યું છે કે તેઓ, તેમના ભાઈ મનોજભાઈ સાથે ઓફિસે ગયા હતા અને સંબંધિત અધિકારીને મળ્યા હતા. તેમણે સ્વીકાર્યું કે એન્થ્રેસીન પાવડર લગાડ્યા પછી એસીબી ઓફિસ ખાતે અધિકારી દ્વારા તેમને રૂ. ૧૦૦/- ના દરની જપ કરન્સી નોટો સોંપવામાં આવી હતી અને આ નોટો તેમના પેન્ટના ખિસ્સામાં મૂકવામાં આવી હતી. તેમણે જણાવ્યું કે તેમને કોઈ ચોક્કસ સૂચનાઓ આપવામાં આવી ન હતી. ત્યારબાદ, તેઓ અને પંચ સાક્ષી રતિલાલ રાઠોડ મામલતદાર કચેરીએ ગયા, જ્યાં તેમને રાહ જોવાનું કહેવામાં આવ્યું. તેમના જણાવ્યા મુજબ, આરોપી નં. ૧ એ પૂછપરછ કરી કે તેઓ પૈસા લાવ્યા છે કે નહીં; તેમણે હકારાત્મક જવાબ આપતાં આરોપી નં. ૧ ને રૂ. ૨,૦૦૦/- ની ચૂકવણી કરી, જેમણે કથિત રીતે પોતાના જમણા હાથે રકમ સ્વીકારી અને તેમના પેન્ટના પાછળના ખિસ્સામાં મૂકી દીધી. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી કે તેમણે આરોપી નં. ૩ ને રૂ. ૩૦૦/- ની ચૂકવણી કરી, જેમણે તે પોતાના શર્ટના ખિસ્સામાં મૂકી દીધા. રૂ. ૮૦૦/- ખૂટતા હોવાથી, તેમના ભાઈ મનોજે કથિત રીતે તેમના કાકાના ઘરેથી બાકીની રકમ મેળવી અને ત્યારબાદ રૂ. ૩,૦૦૦/- આરોપી નં. ૨ ને ચૂકવવામાં આવ્યા, જેમણે તે પોતાના પેન્ટના ખિસ્સામાં મૂકી દીધા. તેમણે જણાવ્યું કે ટ્રેપ થયા પછી, જ્યારે કરન્સી નોટોને

પાણીના ટેસ્ટમાં રાખવામાં આવી ત્યારે તે ગુલાબી થઈ ગઈ અને કુલ રૂ. ૧૦૦/- ના દરની ૫૩ કરન્સી નોટો સામેલ હતી. સાક્ષીએ, જોકે, મહત્વપૂર્ણ વિગતોમાં ફરીયાદપક્ષને ટેકો આપ્યો ન હતો અને તેમને હોસ્ટાઈલ (ફ્રોઈ) જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. વિદ્વાન એપીપી દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉલટતપાસમાં, તેમણે ઘટનાના કેટલાક પાસાઓ સ્વીકાર્યા હતા. જો કે, બચાવપક્ષ દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉલટતપાસમાં ગંભીર વિચલનો સામે આવ્યા. તેમણે જણાવ્યું કે એસીબી ઓફિસ ખાતે ટ્રેપ પૂર્વેના પ્રદર્શન દરમિયાન, તેઓ અને તેમના ભાઈ મનોજ બહાર બેઠા હતા અને ઓફિસની અંદર શું બન્યું, અથવા કોઈ લખાણનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું કે નહીં તે અંગે તેમને કોઈ જાણકારી ન હતી. તેમણે વધુ જુબાની આપી કે ગણદેવી પહોંચ્યા પછી, તેઓ ટોકીઝ પાસે રોકાયા હતા અને ત્યારબાદ ચાલીને આગળ વધ્યા હતા. તેમણે જણાવ્યું કે આરોપી નં. ૨ એ કોઈપૈસા માંગ્યા ન હતા, કે આરોપી નં. ૩ એ પણ એવી કોઈ માંગણી કરી ન હતી. આ વાર્તા અનુસાર, આરોપી નં. ૨ એ માત્ર તેમને એટલી જ માહિતી આપી હતી કે તેમનું કામ પૂરું થઈ ગયું છે અને આરોપી નં. ૧ ને મળવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. તેમણે દાવો કર્યો હતો કે આરોપી નં. ૧ ને ચૂકવણી ઓફિસની બહાર લોબીમાં મૂકેલા માટલા પાસે કરવામાં આવી હતી, જ્યાં છટકુ ગોઠવનાર અધીકારી ઉભા હતા ત્યાંથી આશરે દસ ફૂટના અંતરે અને કરન્સીની આપ-લે એસીબી ઓફિસરોને દેખાતી હતી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે આરોપી નં. ૩ ઓફિસની અંદર જ રહ્યા હતા અને આરોપી નં. ૧ એ તેમને આરોપી નં. ૩ નું

કામ પૂરું કરવા અને રૂ. ૩૦૦/- આપવા સૂચના આપી હતી. તેમણે સ્વીકાર્યું કે તેમના ભાઈ મનોજ નોંધપાત્ર અંતરે આવેલા તેમના કાકાના ઘરેથી રૂ. ૮૦૦/- લેવા ગયા હતા અને મનોજની ગેરહાજરી દરમિયાન તેઓ આરોપી નં. ૨ ની પાસે બેઠા રહ્યા હતા. મનોજના પરત આવ્યા પછી, નાણાં આરોપી નં. ૨ ને સોંપવામાં આવ્યા હતા જેઓ કથિત રીતે નોટો ગણી રહ્યા હતા ત્યારે રેડિંગ પાર્ટીના સભ્યોએ હસ્તક્ષેપ કર્યો હતો. તેમણે એ પણ જણાવ્યું કે આરોપી નં. ૨ ને ઉપરના માળે આવેલા તિજોરી રૂમમાંથી લાવવામાં આવ્યા હતા અને કથિત સ્વીકાર અને રિકવરી સમયે ઘણા લોકો હાજર હતા. મહત્વની વાત એ છે કે, સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે વિદ્વાન એપીપી દ્વારા પૂછવામાં આવેલા કેટલાક અગ્રણી પ્રશ્નોના જવાબો તેમણે હકારાત્મક આપવાના હતા. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું કે લાંચની કથિત માંગણી ફરીયાદ નોંધાવવાના આશરે એક વર્ષ પહેલા કરવામાં આવી હતી. આરોપી નં. ૩ જાહેર સેવક હતા કે નહીં તે અંગે તેમણે અજ્ઞાનતા દર્શાવી હતી.

આમ સાક્ષી નં. ૧ ની જુબાની ગંભીર વિસંગતતાઓ, વિરોધાભાષો અને ફરીયાદપક્ષની વાર્તાથી વિચલન દ્વારા ચિહ્નિત થયેલી છે. તેમના અહેવાલમાં દ્વિધા, તેમની દ્રોહી વલણ અને ઉલટતપાસમાં મેળવેલી સ્વીકૃતિઓ સાથે મળીને, માંગણી અને સ્વેચ્છાએ સ્વીકારના નિર્ણાયક પાસાઓ પર તેમના પુરાવાની વિશ્વસનીયતાને નોંધપાત્ર રીતે ક્ષીણ કરે છે.

૧૧.૧ આંક ૨૫ પર તપાસાયેલા ફરીયાદપક્ષે સાક્ષી નં. ૨ – રતિલાલ ગોવિંદભાઈ રાહોડ પંચ સાક્ષી છે. તેમણે આંક ૩૨ પરના પંચનામાને ઓળખી બતાવ્યું છે અને સાબિત કર્યું છે અને ડીસીબી પોલીસ સ્ટેશન, વલસાડ ખાતે હાથ ધરાયેલી ટ્રેપ પૂર્વેની પ્રક્રિયા અંગે જુબાની આપી છે, જ્યારે તેઓ અને અન્ય પંચ સાક્ષી કુલીનચંદ્ર દોલતરાય વશી હાજર હતા. તેમણે ટ્રેપ પૂર્વેના પ્રદર્શનથી લઈને ટ્રેપના અમલ સુધી કથિત રીતે હાથ ધરાયેલા પગલાંનું વર્ણન કર્યું. તેમની મુખ્ય તપાસમાં, સાક્ષીએ જણાવ્યું કે તેઓ ફરીયાદી સાથે મામલતદાર કચેરીએ ગયા હતા, જ્યાં તેઓ પહેલા આરોપી નં. ૨ ને મળ્યા હતા. તેમના જણાવ્યા મુજબ, ફરીયાદી ત્યારબાદ આરોપી નં. ૧ ને મળ્યા અને તેમને માહિતી આપી કે તેઓ પૈસા લાવ્યા છે. આરોપી નં. ૧ એ કથિત રીતે પોતાના માટે રૂ. ૨,૦૦૦/- અને કલાર્ક માટે રૂ. ૩૦૦/- ની માંગણી કરી. ફરીયાદીએ કથિત રીતે રૂ. ૨,૦૦૦/- (રૂ. ૧૦૦/- ના દરમાં) સોંપ્યા, જે આરોપી નં. ૧ એ પોતાના જમણા હાથે સ્વીકાર્યા, ગણ્યા અને પોતાના પેન્ટના જમણા ખિસ્સામાં મૂક્યા. ત્યારબાદ, રૂ. ૩૦૦/- કથિત રીતે આરોપી નં. ૩ ને ચૂકવવામાં આવ્યા, જેમણે તે પોતાના ખિસ્સામાં મૂક્યા. એવું વધુમાં જુબાની આપવામાં આવી છે કે જાણ થતાં, આરોપી નં. ૨ એ પોતાના હિસ્સાની માંગણી કરી, જેના પર ફરીયાદીએ રૂ. ૫૦૦/- ની ચાર કરન્સી નોટો અને રૂ. ૧૦૦/- ની દસ કરન્સી નોટો આરોપી નં. ૨ ને ચૂકવી, જેમણે તે સ્વીકારીને પોતાના ખિસ્સામાં મૂકી દીધી. પૂર્વ-નિર્ધારિત ઈશારો મળતાં રેડિંગ પાર્ટીના સભ્યોએ હસ્તક્ષેપ

કચો અને આરોપી નં. ૧ અને ૩ ના કપડાં જમ કરવામાં આવ્યા. જો કે, વિદ્વાન એપીપીએ એવા આધારે સાક્ષીને ઢોહી જાહેર કરવાની પરવાનગી માંગી હતી કે તેઓ ફરીયાદપક્ષના કેસને સંપૂર્ણ સમર્થન આપી રહ્યા ન હતા અને તેમની જુબાની ફરીયાદપક્ષ માટે પ્રતિકૂળ હતી. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે વિનંતી અસ્વીકાર કરી હતી. બચાવપક્ષ દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉલટતપાસમાં ગંભીર ખામીઓ સપાટી પર આવી. સાક્ષીએ જણાવ્યું કે લખવાનું કામ મામલતદારના રૂમમાં ફરીયાદી અને તેમના ભાઈની ગેરહાજરીમાં કરવામાં આવ્યું હતું. તેમણે સ્વીકાર્યું કે કોન્સ્ટેબલ – બાબુભાઈ દ્વારા નોટ્સ તૈયાર કરવામાં આવી હતી અને તે નોટ્સના આધારે પંચનામું પાછળથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું કે ત્રણેય આરોપીઓના પેન્ટ તેમના પોતપોતાના ઘરેથી લાવવામાં આવ્યા હોવા છતાં, તેઓ જાણતા ન હતા કે તે લેવા કોણ ગયું હતું અને આવી રિકવરી પેર્સિડગ હોવા છતાં ટ્રેપ કાર્યવાહી સ્થગિત કરવામાં આવી ન હતી. પેન્ટ લાવવા માટેની સૂચનાઓ કથિત રીતે છટકુ ગોઠવનાર અધિકારી દ્વારા આપવામાં આવી હતી છતાં આ પાસાનો પંચનામામાં કોઈ ઉલ્લેખ નથી. સાક્ષીએ એ પણ જણાવ્યું કે મામલતદાર કચેરીમાં આશરે બે લીટર દ્રાવણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું અને આ પ્રક્રિયામાં આશરે ત્રીસ મિનિટ લાગી હતી. તેમણે સ્વીકાર્યું કે તેમની હાજરીમાં બોટલો પર સ્લિપ ચોડવામાં આવી ન હતી અને તેમને બતાવવામાં આવેલી મુદ્દામાલ વસ્તુઓ પર જ્યારે પ્રદર્શિત કરવામાં આવી ત્યારે કોઈ ઓળખ સ્લિપ ન હતી. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી કે તેઓ તેમના ઉપરી અધિકારીના આદેશથી

પંચ સાક્ષી તરીકે હાજર રહ્યા હતા. મહત્વની વાત એ છે કે, તેમણે જણાવ્યું કે આરોપી નં. ૨ ને તિજોરી કચેરીમાંથી લાવવામાં આવ્યા હતા અને તે સમયે રકમ તેમના હાથમાં હતી; જો કે, તેઓ જાણતા ન હતા કે નાણાં આરોપી નં. ૨ ના ખિસ્સામાં કેવી રીતે આવ્યા હતા. તેમણે સ્વીકાર્યું કે તેમણે તિજોરી કચેરીમાં નાણાંની વાસ્તવિક આપ-લે જોઈ ન હતી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે તે સમયે ફરીયાદી અને તેમના ભાઈ હાજર હતા. સાક્ષીએ એ પણ સ્વીકાર્યું કે સરકારી કર્મચારી હોવાના નાતે, તેઓ ઓફિસમાં તૈયાર કરેલા દસ્તાવેજો પર સહી કરતા હતા. તેમણે જણાવ્યું કે આરોપી નં. ૧ અને ૨ ની ઓફિસો એકબીજાની સામે આવેલી હતી, વચ્ચે એક જાહેર લોબી હતી જ્યાં ઘણા મુલાકાતીઓ હાજર હતા. સૌથી મહત્વની વાત એ છે કે, તેમણે સ્પષ્ટપણે જુબાની આપી હતી કે તેમની હાજરીમાં નાણાંની માંગણી અંગે કોઈ વાતચીત થઈ ન હતી.

સાક્ષી નં. ૨ ની જુબાની, જ્યારે સમગ્ર રીતે વાંચવામાં આવે ત્યારે, કથિત માંગણી અને સ્વીકાર અંગે ગંભીર વિસંગતતાઓ, જપ્તી અને મુદ્દામાલ તૈયાર કરવામાં પ્રક્રિયાગત અનિયમિતતાઓ અને તેમની હાજરીમાં કોઈ માંગણી કરવામાં આવી ન હતી તેવી સ્પષ્ટ સ્વીકૃતિ પ્રગટ કરે છે. આ પાસાઓ ગુનાના મુખ્ય ઘટકો પર તેમની જુબાનીના પુરાવાકીય મૂલ્યને ગંભીર રીતે નુકસાન પહોંચાડે છે.

૧૧.૨ આંક ૩૩ પર તપાસાયેલા ફરીયાદપક્ષનાં સાક્ષી નં. ૩ – કુલીનચંદ્ર દોલતરાય વશી બીજા પંચ સાક્ષી છે. તેમણે અને અન્ય પંચ સાક્ષી એસીબી પોલીસ સ્ટેશન, વલસાડ ખાતે ગયા ત્યારથી લઈને ટ્રેપ કાર્યવાહી પૂર્ણ થઈ ત્યાં સુધી તેમની હાજરીમાં બનેલી ઘટનાઓની જુબાની આપી છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, તેમને રેડિંગ પાર્ટી સાથે રહેવા સૂચના આપવામાં આવી હતી. પૂર્વ-નિર્ધારિત ઈશારો મળતાં, તેઓ રેડિંગ પાર્ટીના સભ્યો સાથે ઉપરના માળે ગયા જ્યાં આરોપી નં. ૨ બેઠા હતા. તેમણે જણાવ્યું કે કરન્સી નોટો આરોપી નં. ૨ ની મુઠ્ઠીમાં મળી આવી હતી અને તમામ સંબંધિતોની હાજરીમાં રિકવર કરવામાં આવી હતી. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી કે આરોપી નં. ૧ અને ૩ ના પેન્ટ જમ્મ કરવામાં આવ્યા હતા. ઉલટતપાસમાં, ગંભીર પ્રક્રિયાગત અનિયમિતતાઓ અને વિસંગતતાઓ સામે આવી. સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું કે આરોપી નં. ૧ અને ૩ માટે વૈકલ્પિક પેન્ટ તેમના સગા-સંબંધિઓ દ્વારા ગોઠવવામાં આવ્યા હતા, જેમનો ટેલિફોનિક સંપર્ક કરવામાં આવ્યો હતો. જો કે, તેઓ કોલ ક્યાંથી કરવામાં આવ્યો હતો તે જણાવવા અસમર્થ હતા. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે પેન્ટ આશરે દોઢ કલાક પછી મળ્યા હતા અને આ સમયગાળા દરમિયાન પંચનામાની કાર્યવાહી અટકાવવામાં આવી ન હતી. તેમણે સ્વીકાર્યું કે છટકુ ગોઠવનાર અધીકારીએ આરોપી નં. ૧ અને ૩ ને માહિતી આપી હતી કે તેમના પેન્ટ જમ્મ કરવામાં આવશે અને બદલીની વ્યવસ્થા કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. સાક્ષીએ મુક્તપણે સ્વીકાર્યું કે તેમને પંચનામું ડ્રાફ્ટ કરવાનો કોઈ પૂર્વ અનુભવ ન હતો

અને પંચનામું લખવામાં આશરે બે કલાક સમય લાગ્યો હતો. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું કે તેમના અગાઉના નિવેદનમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે આરોપી નં. ૨ ના પેન્ટ જમ કરવામાં આવ્યા હતા, જે તેમના મતે સાચું ન હતું. તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું કે સોડિયમ કાર્બોનેટ દ્રાવણ ધરાવતી બોટલો પરની સ્લિપો પર કોઈ પંચ સાક્ષીઓની સહીઓ ન હતી અને સ્લિપ પર સી.આર. નંબર લખાયેલો હોવા છતાં, તેઓ અજાણ હતા કે તે કોણે લખ્યો હતો. તેમણે જણાવ્યું કે તેઓ તેમના ઉપરી અધિકારીના નિર્દેશો મુજબ પંચ સાક્ષી તરીકે હાજર રહ્યા હતા અને જો આવા નિર્દેશો ન હોત તો તેમણે ભાગ લીધો ન હોત. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી કે જ્યારે તેઓ ઓફિસમાં પ્રવેશ્યા ત્યારે કરન્સી નોટો આરોપી નં. ૨ ના જમણા હાથમાં હતી, તેમની મુઠ્ઠીમાં ભીંચાયેલી હતી; જો કે, તેઓ જણાવી શક્યા નહીં કે નોટો ચોળાયેલી હતી કે નહીં. તેમણે સ્વીકાર્યું કે રસાયણિક પરીક્ષણમાં વપરાયેલા ફિલ્ટર પેપર્સ છટકુ ગોઠવનાર અધિકારીની સૂચના મુજબ નાશ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેમણે આવા નાશ સામે કોઈ વાંધો ઉઠાવ્યો ન હતો. સાક્ષીએ એ પણ જણાવ્યું કે રૂમમાં ઘણા કર્મચારીઓ હાજર હતા, પરંતુ તેઓ નિર્દિષ્ટ કરી શક્યા નહીં કે આરોપી નં. ૨ નું ટેબલ તેમાં આવેલું હતું કે નહીં. તેમણે જોયું ન હતું કે ફરીયાદી આરોપી નં. ૧ ની ઓફિસમાંથી નીચે આવ્યા હતા કે કેમ અથવા મનોજે ફરીયાદીને રૂ. ૭૫૦/- કે રૂ. ૮૦૦/- સોંપ્યા હતા કે કેમ. તેમણે સ્વીકાર્યું કે ઘણા લોકો હાજર હતા અને ઈશારો મળતાં તેઓ અને અન્ય લોકો દોડી ગયા હતા, જો કે તેઓ જણાવી શક્યા નહીં કે તેમની

પાછળ બીજું કોણ આવ્યું હતું. નોંધપાત્ર રીતે, તેમણે જણાવ્યું કે આખું પંચનામું કોમ્પ્યુટર રૂમમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું, છતાં પંચનામામાં "કોમ્પ્યુટર" શબ્દનો કોઈ ઉલ્લેખ નથી.

આ સાક્ષીનો પુરાવો, રિકવરીના પાસાને સમર્થન આપવાનો પ્રયાસ કરતો હોવા છતાં, ગંભીર વિસંગતતાઓ, મુદ્દામાલની સંભાળમાં પ્રક્રિયાગત ક્ષતિઓ, ફિલ્ટર પેપર્સનો નાશ, સ્લિપો પર પંચની સહીઓનો અભાવ અને પેન્ટ જમ કરવા અંગેના વિરોધાભાષો પ્રગટ કરે છે. આ પાસાઓ ફરીયાદપક્ષના કેસની વિશ્વસનીયતા અને પુરાવાકીય મૂલ્યને ગંભીર રીતે અસર કરે છે.

૧૧.૩ આંક ૩૯ પર તપાસાયેલા સાક્ષી નં. ૪ – મહાવીરસિંહ પ્રવિણસિંહ રાઓલ છટકુ ગોઠવનાર અધીકારી છે. તેમણે ફરીયાદ મળ્યા પછી હાથ ધરાયેલા પ્રક્રિયાગત પગલાં અને ટ્રેપના અમલ અંગે વિગતવાર જુબાની આપી છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, ફરીયાદીએ ફરીયાદ નોંધાવ્યા પછી, ટ્રેપ પૂર્વેની ઔપચારિકતાઓ પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી અને પૂર્વ-નિર્ધારિત ઇશારો મળતાં, તેઓ આરોપી નં. ૨ ની ઓફિસ તરફ દોડી ગયા હતા. તેમણે આરોપી નં. ૨ ને તે જ સ્થિતિમાં રહેવા સૂચના આપી અને એક આર.ડી. વાળા નામના વ્યક્તિને તેમની સાથે રહેવા નિર્દેશ આપ્યો. ત્યારબાદ, તેઓ, પંચ સાક્ષીઓ અને રેડિંગ પાર્ટીના અન્ય સભ્યો સાથે આરોપી નં. ૧ ની ઓફિસે ગયા અને આરોપી નં. ૧

અને ૩ ને આરોપી નં. ૨ ની ઓફિસે લાવ્યા, જ્યાં જરૂરી પરીક્ષણો હાથ ધરવામાં આવ્યા. તેમણે જણાવ્યું કે કરન્સી નોટો આરોપી નં. ૨ ના જમણા હાથમાં મળી આવી હતી અને આરોપી નં. ૧ અને ૩ ના પેન્ટ જમ કરવામાં આવ્યા હતા. ઉલટતપાસમાં, સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું કે તેમણે પંચનામું લખાવ્યું હતું. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે તેઓ જાણતા ન હતા કે આરોપી નં. ૧ અને ૨ ના પેન્ટ ક્યાંથી મેળવવામાં આવ્યા હતા. તેમણે જુબાની આપી કે આરોપી નં. ૧ ના પેન્ટ મિત્ર દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવ્યા હતા, જ્યારે આરોપી નં. ૩ ના પેન્ટ તેમના પિતા દ્વારા લાવવામાં આવ્યા હતા. તેમણે સ્વીકાર્યું કે જમ કરેલા પેન્ટ પર તે આરોપી નં. ૧ ના છે કે આરોપી નં. ૩ ના છે તે છૂટું પાડવા માટે કોઈ ઓળખ સ્લિપ ચોડવામાં આવી ન હતી. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું કે જો મુદ્દામાલ વસ્તુઓ ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીમાં મોકલવાની હોય, તો તેને યોગ્ય રીતે સીલ કરવાની જરૂર હોય છે. તેમણે જણાવ્યું કે મુદ્દામાલ કાઈમ હેડ કોન્સ્ટેબલ પાસે રાખવામાં આવ્યો હતો. તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું કે ફરીયાદીના ભાઈ મનોજ, ટ્રેપ સમયે રેડિંગ પાર્ટી સાથે હાજર ન હતા.

સાક્ષી નં. ૪ ની જુબાની, ટ્રેપની પ્રક્રિયાગત વાર્તાની રૂપરેખા આપતી હોવા છતાં, મુદ્દામાલ વસ્તુઓની ઓળખ, સીલિંગ અને સંભાળ અંગે ગંભીર ક્ષતિઓ પ્રગટ કરે છે જે રિકવરી પ્રક્રિયાની અખંડિતતા પર સીધી અસર કરે છે.

૧૧.૪ આંક ૪૧ પર તપાસાયેલા સાક્ષી નં. ૫ – રણજીતસિંહ દેસાઈભાઈવાળા તપાસ અમલદાર છે જેમણે પાછળથી તપાસ હાથ ધરી હતી અને ચાર્જશીટ દાખલ કરી હતી. તેમણે તપાસ દરમિયાન હાથ ધરાયેલા પ્રક્રિયાગત પગલાં અંગે જુબાની આપી છે. ઉલટતપાસમાં, સાક્ષીએ જણાવ્યું કે આરોપી નં. ૨ એ, તેમના નિવેદનમાં, સંકેત આપ્યો હતો કે તેમના પેન્ટના ડાબા ખિસ્સા પર એન્ટ્રેસીન પાવડરના અંશો મળી આવ્યા હતા અને પરિણામે, વૈકલ્પિક પેન્ટની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી અને મૂળ પેન્ટ અધિકારી દ્વારા જપ્ત કરવામાં આવ્યા હતા. તેમણે વધુમાં ફરીયાદીના પૂરક નિવેદનનો સંદર્ભ આપ્યો, જેમાં જણાવાયું હતું કે સ્થળ નિરીક્ષણ, ગ્રામ પંચાયતના ઠરાવ અને જરૂરી ચકાસણી પછી સંબંધિત તારીખે "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. તેમણે સ્વીકાર્યું કે લીઝ આપવાની આખરી સત્તા કલેક્ટર પાસે નિહિત હતી અને તે પહેલાં, સર્કલ ઈન્સ્પેક્ટર અને અન્ય સક્ષમ સત્તાધિકારીઓનો અભિપ્રાય જરૂરી હતો. તેમણે સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર્યું કે કોઈ પણ આરોપી પાસે લીઝ આપવાની સત્તા ન હતી. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું કે લીઝના હેતુઓ માટે "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" આપવાની સત્તા મામલતદાર, ગણદેવી પાસે નિહિત હતી.

સાક્ષી નં. ૫ નો પુરાવો આ રીતે પ્રગટ કરે છે કે આરોપી અધિકારીઓ લીઝ આપવાના સંબંધમાં અંતિમ નિર્ણય લેવાની સત્તા ધરાવતા ન

હતા અને આવી મંજૂરી આપતા પહેલાં બહુવિધ વૈધાનિક તબક્કાઓ અને મંજૂરીઓ જરૂરી હતી, જે હેતુ અને કથિત માંગણીના પ્રશ્ન પર મહત્વપૂર્ણ અસર કરે છે.

૧૨. રેકૉર્ડ પરના સમગ્ર મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાના વ્યાપક અને સ્વતંત્ર પુનઃ મૂલ્યાંકન પર, આ કોર્ટ એ હોલ્ડ કરવા માટે મજબૂર છે કે ફરીયાદપક્ષ આરોપીઓનો વાંક વાજબી શંકાથી પર સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલી દોષસિદ્ધિ હકીકતો કે કાયદાની દ્રષ્ટિએ ટકી શકે તેમ નથી. શરૂઆતમાં જ, એ સ્પષ્ટ છે કે પીસી એક્ટની કલમ ૭ અને ૧૩(૧)(ડી) સાથે વાંચતા કલમ ૧૩(૨) હેઠળના કેસોમાં, ગેરકાયદેસર લાંચની માંગણીની સાબિતી એ પૂર્વશરત (sine qua non) છે. ગુનાનો મુખ્ય આધાર ગેરકાયદેસર લાંચની માંગણી અને સ્વેચ્છાએ સ્વીકાર છે; પાવડરવાળી કરન્સીની રિકવરી માત્ર પોષક (corroborative) છે. જ્યાં સુધી માંગણી અને સ્વીકારની પાયાની હકીકતો મજબૂત અને વિશ્વસનીય પુરાવાઓ દ્વારા સ્થાપિત ન થાય ત્યાં સુધી, કલમ ૨૦ હેઠળનું વૈધાનિક અનુમાન ઉદ્ભવતું નથી. વર્તમાન કેસમાં, ફરીયાદી, જેઓ ફરીયાદપક્ષના મુખ્ય આધારસ્તંભ છે, તેમણે ફરીયાદપક્ષની વાર્તાને સંપૂર્ણ સમર્થન આપ્યું ન હતું અને તેમને ક્રોહી જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. તેમની જુબાની ટ્રેપની ઉત્પત્તિ પર જ અસર કરતી મહત્વપૂર્ણ વિસંગતતાઓથી ભરેલી છે. તેમણે ઘટનાઓના ક્રમ,

જ્યાં કથિત ચૂકવણી કરવામાં આવી હતી તે સ્થળ, તેમના ભાઈ મનોજની હાજરી અને દરેક આરોપીને આરોપિત કરાયેલી ચોક્કસ ભૂમિકાઓ અંગે ભિન્ન વાર્તાઓ આપી છે. મહત્વપૂર્ણ વિગતોમાં, તેમણે સ્વીકાર્યું કે તેમણે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોના જવાબો હકારાત્મક આપવાના હતા. માંગણી અને સ્વીકારના મૂળ પાસાઓ પર આવી ઢિધા તેમની જુબાનીના પુરાવાકીય મૂલ્યને ગંભીર રીતે નુકસાન પહોંચાડે છે. પંચ સાક્ષીઓ, જેટોની હાજરી ટ્રેપ કાર્યવાહીને ખાતરી આપવા માટે હોય છે, તેઓ જરૂરી સમર્થન પૂરું પાડતા નથી. એક પંચે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું કે તેમની હાજરીમાં માંગણી અંગે કોઈ વાતચીત થઈ ન હતી. બીજા પંચે સ્વીકાર્યું કે તેમણે તિજોરી કચેરી ખાતે નાણાંની વાસ્તવિક આપ-લે જોઈ ન હતી. તેમની જુબાનીઓ કેટલીક પ્રક્રિયાગત અનિયમિતતાઓ પ્રગટ કરે છે: જમ કરેલા પેન્ટ પર ઓળખ સ્લિપોનો અભાવ, મુદ્દામાલના સીલિંગ અંગે અચોક્કસતા, રસાયણિક પરીક્ષણમાં વપરાયેલા ફિલ્ટર પેપર્સનો નાશ અને છટકુ ગોઠવનાર અધીકારીના લખાવા મુજબ પંચનામું તૈયાર કરવું. આ નાની વિસંગતતાઓ નથી પરંતુ ટ્રેપ કાર્યવાહીની અખંડિતતાના મૂળ સુધી જાય છે. છટકુ ગોઠવનાર અધીકારીએ પોતે સ્વીકાર્યું કે તેમણે પંચનામું લખાવ્યું હતું અને તેઓ ચોક્કસ સ્ત્રોતથી અજાણ હતા જ્યાંથી આરોપીઓના વૈકલ્પિક પેન્ટ મેળવવામાં આવ્યા હતા. જમ કરેલી વસ્તુઓને ફોરેન્સિક પરીક્ષણ માટે મોકલતા પહેલા યોગ્ય રીતે સીલ કરવામાં આવી હતી તે દર્શાવતા કોઈ સંતોષકારક પુરાવા નથી. જ્યાં ફરીયાદપક્ષ મુખ્યત્વે રિકવરી અને રસાયણિક વિશ્લેષણ પર આધાર

રાખે છે, ત્યાં પ્રક્રિયાગત સલામતીનું કડક પાલન અનિવાર્ય છે. કસ્ટડીની સાંકળમાં કોઈ પણ ભંગ અથવા મુદ્દામાલની ઓળખ અંગે શંકા આરોપીના લાભમાં જાય છે. એટલું જ મહત્વપૂર્ણ તપાસ અમલદારનો પુરાવો છે, જેમણે મુક્તપણે સ્વીકાર્યું કે લીઝ આપવાની આખરી સત્તા કલેક્ટર પાસે નિહિત હતી અને "ના વાંધા પ્રમાણપત્ર" આપવું એ મામલતદાર, ગણદેવીના ક્ષેત્રમાં હતું. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું કે કોઈ પણ આરોપી પાસે લીઝ આપવાની સત્તા ન હતી. આ સ્વીકૃતિ કથિત માંગણીના હેતુ પર પ્રહાર કરે છે. જ્યારે આરોપીઓ કથિત લાભના સંદર્ભમાં નિર્ણાયક સત્તા ધરાવતા હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું ન હોય, ત્યારે ગેરકાયદેસર લાંચની થિયરી સહજ રીતે શંકાસ્પદ બને છે, સિવાય કે માંગણીના અકાઠ્ય પુરાવા દ્વારા સમર્થિત હોય જે અહીં સ્પષ્ટપણે ગેરહાજર છે. તદુપરાંત, પૂર્વ માંગણી અને તેના અનુસંધાને સ્વેચ્છાએ સ્વીકારના સાબિતી વગર, માત્ર રિકવરી દોષસિદ્ધિ ટકાવી શકતી નથી. પીસી એક્ટની કલમ ૨૦ હેઠળનું અનુમાન સ્વચાલિત નથી; તે ત્યારે જ ઉદ્ભવે છે જ્યારે ફરીયાદપક્ષ પહેલા માંગણી અને સ્વીકારની પાયાની હકીકતો સાબિત કરે. વર્તમાન કેસમાં, આ પાયાની હકીકતો વાજબી શંકાથી પર અસાબિત રહે છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ એવા ગૃહિતક પર આગળ વધી હોય તેમ જણાય છે કે એન્થ્રેસીન ટેસ્ટ પોઝિટિવ હોવા સાથે રિકવરી એ વાંક સ્થાપિત કરવા માટે પર્યાપ્ત છે. આવો દ્રષ્ટિકોણ ભ્રષ્ટાચારના કેસોને સંચાલિત કરતા ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોથી વિપરીત છે. પુરાવાનું મૂલ્યાંકન સમગ્ર લક્ષી હોવું જોઈએ અને

ફરીયાદપક્ષના કેસના પાયાને અસર કરતા વિરોધાભાષો અને ક્ષતિઓને તુરંચ ગણીને બાજુ પર મૂકી શકાય નહીં. ફોજદારી દોષસિદ્ધિ ગંભીર દીવાની પરિણામો લાવે છે અને તે અટકળો, અનુમાન અથવા અપૂર્ણ સાબિતી પર ટકી શકે નહીં. જ્યાં બે દ્રષ્ટિકોણ વાજબી રીતે સંભવ હોય, ત્યાં આરોપીની તરફેણ કરતો દ્રષ્ટિકોણ પ્રબળ હોવો જોઈએ. ફરીયાદીની જુલાનીમાં વિસંગતતાઓની સંચયી અસર, માંગણીના વિશ્વસનીય સમર્થનનો અભાવ, ટ્રેપમાં પ્રક્રિયાગત ક્ષતિઓ અને આરોપીઓની સત્તાના અભાવ અંગેની સ્વીકૃતિઓ વાજબી અને નોંધપાત્ર શંકા ઉભી કરે છે. આ કોર્ટના વિચારાયેલા અભિપ્રાય મુજબ, ફરીયાદપક્ષ પીસી એક્ટ હેઠળના ગુનાના આવશ્યક ઘટકો સ્થાપિત કરવાનો પોતાનો બોજ નિભાવવામાં નિષ્ફળ ગયો છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલા તારણો આ રીતે અસહ્ય છે, જે મુખ્યત્વે માંગણી અને સ્પેરછાએ સ્વીકારની સંતોષકારક સાબિતી વિના માત્ર રિકવરી પર આધારિત છે.

૧૩. તેથી, અપીલકર્તાઓ નિર્દોષ છૂટકારા માટે હકદાર છે. સ્પેશિયલ (કરપ્શન) કેસ નં. ૪/૨૦૦૩ માં વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ, જથા ફાસ્ટ ટ્રેક કોર્ટ, નવસારી દ્વારા તારીખ ૦૬.૦૫.૨૦૦૫ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ દોષસિદ્ધિનો આક્ષેપિત ચુકાદો અને હુકમ વિપરીત, કાયદાની દ્રષ્ટિએ ખામીયુક્ત અને કાયદાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ છે અને આથી રદ કરવામાં આવે છે

અને તમામ આરોપીઓને તેમની સામેના તમામ આક્ષેપોમાંથી નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવે છે.

૧૪. જામીન ખત રદ કરવામાં આવે છે. યોગ્ય ચકાસણી પછી આરોપીઓને દંડની રકમ પરત કરવી. કેસનો રેકૉર્ડ અને કાર્યવાહી (R&P), જો કોઈ હોય તો, તાત્કાલિક સંબંધિત ટ્રાયલ કોર્ટને પરત મોકલી આપવી.

વાસિમ એસ. સૈયદ

સહી/–

(એસ. વી. પિંટો, ન્યાયમૂર્તી)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.